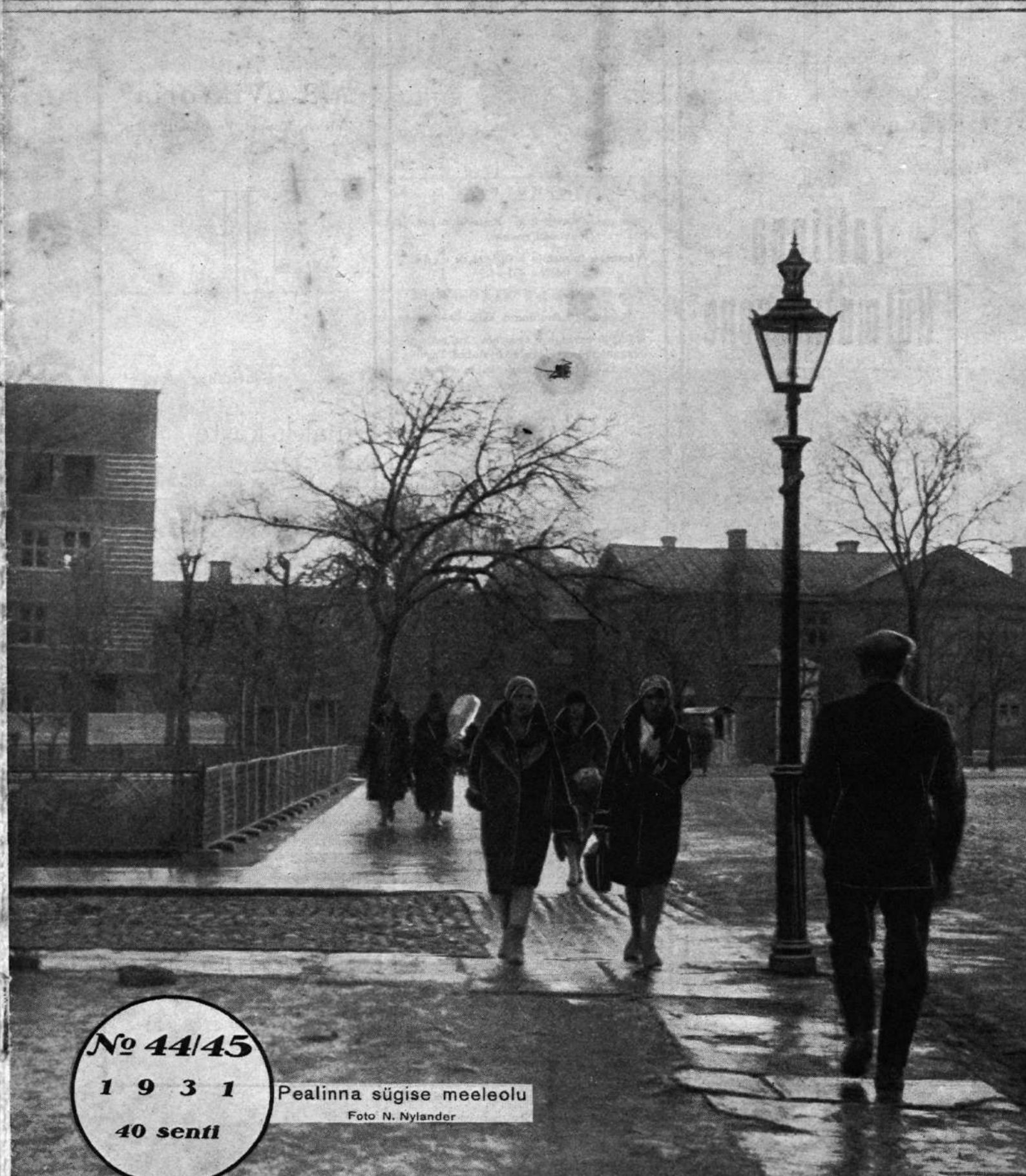

KAITSE KODU

No 44/45

1 9 3 1

40 senti

Pealinna sügise meeleolu

Foto N. Nylander

O.-O.
Tallinna
Külmufushoone

Tallinn,
U.-Sadama tänav 2,
telefon 301-74.

Võtab hoiule pii-
ramata arvul iga-
sugu ruttu rikki-
minevaid kaupu.

TOIMETUS:

Talinnas Kaarli t. 8, kaitseliidu pea-
staabi ruumes.

Vastutav toimetaja kol.-ltm. J. M a i d e,
telefon 451-94.

Tegev toimetaja L. S e r d, telef. 451-89.

Toimetaja kõnetunnid kella 10—12.

Kaastöö arvatakse tasu alla, kui sellele
tasunõudmine on peale kirjutatud. Tarvi-
tamata ja tagasisaamiseks markimata
käskkirju alal ei hoita.

TALITUS:

Talinnas Kaarli t. 8.

Talituse juht Richard Jakk, tel. 451-89.

Talitus on avatud iga päev kella 9—3.

Tellimishind aastas 6 krooni, 1/2 a. 3 kr.,
1/4 a. Kr. 1,50, kuus 50 senti.

Kuulutuste hinnad 4 üks lehekülj:
teksti ees 50 kr., tekstis 80 kr., teksti
järel 40 kr. Väline kaas 80 kr., sise-
mised 60 kr.

Nr. 44/45

1931

SISUKORD:

- Ed. Laaman:* Eesti Tõbrahva Kom-
muna ois, „Rahvusluse oopium“.
— Marssal Josef Piłsudski.
A. Balder: Poola kütid.
V. Ü: Kui mürtsusid kahurid Paldiski
lahes.
— Kapten Wierzbicki muljed Eestist.
— Võrumaa maleva ja Latvia Valga
kaitseliidu poigu vahelised laske-
võistlused.
H. Prants: Polonia reallitua — unen-
datud Poola uuestisünd.
K. M.: Kaitseliidu Narva maleva 7.
aastapäevaks.
L.: Gaasikaitsepäevad Tartus.
R. L.: Üks huvitavaimaid laskevõistlusi
eeloleval talvel.
Eduard Männik: Kahitus.

Metsa- ja puutööstus
A/S. „Viktoria“

Tallinn, Koppel, Vene-Balti tehas.

Kõnetraat: Kopli 13.

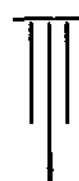
Soovitab:

Pakk-kaste

igasugustes mõõtu-
des kõikide kodumaa saa-
duste pakkimiseks suu-
rel ja väikesel arvul.

**Saepuru ja
höövlilaaste**

suurel ja väikesel ar-
vul, soovi korral saade-
takse vaguni- ja auto-
viisi kohale.

KAITSE KODU!

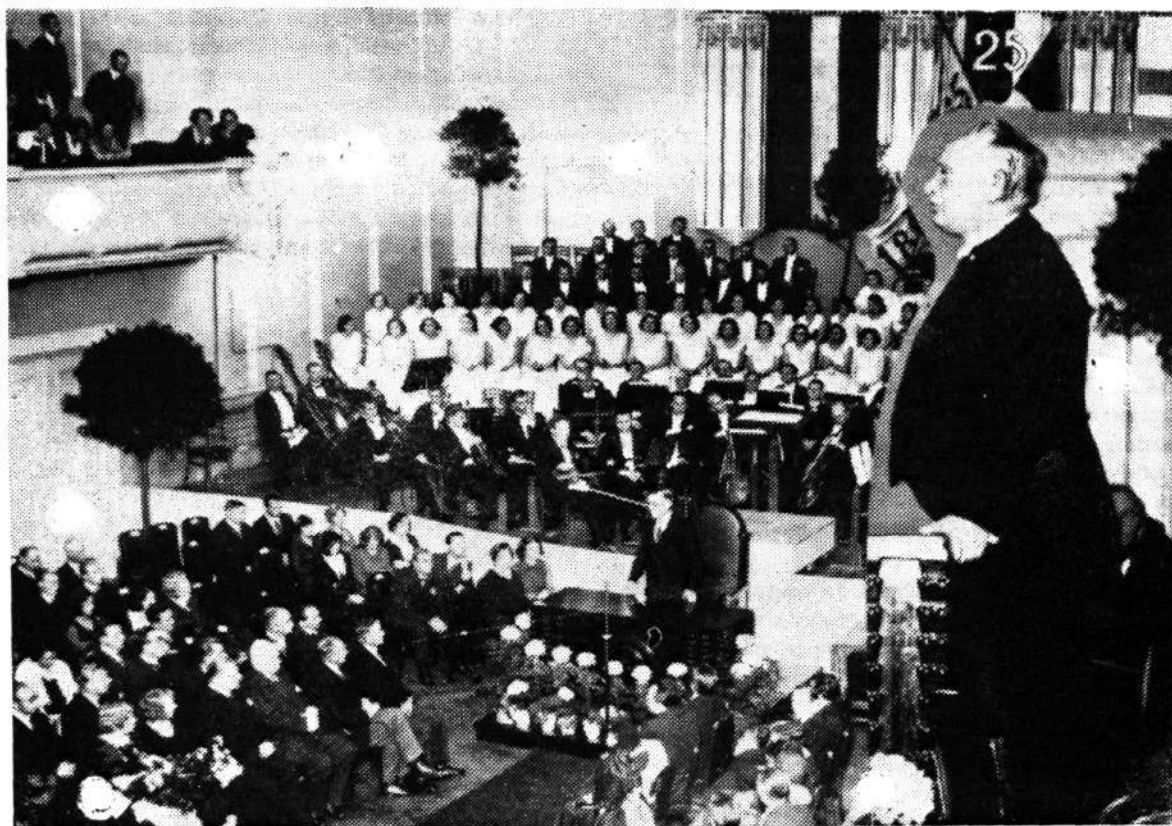
ILMUB KORD NÄDALAS

Nr. 44/45

Tallinnas, laupäeval, 7. novembril 1931

Seitsmes aastakäik

«ESTONIA» XXV JUUBEL

RHIGIVANEM K. PÄTS KÕNELEB «ESTONIA» JUUBELIAKTUSEL

Eesti Tööraha Kommuna ots

„Rahvuse oopium“

Eesti Tööraha Kommuna asutati mitte Eesti rahva, vaid maailmarevolutsiooni jaoks, sest Euroopa „punasesse merre“ ei pidanud jääma „musti plekke“. E. Tööraha Kommuna kadus, kui maailmarevolutsioon päevakorralt ära langes. Nii ühel kui ka teisel juhul olid Eesti siseolud ainult ettekäändeks. Pärispõhjused peitusid rahvusvahelistes konstellatsioonides ja Vene kodu-sõja vajadustes.

Eesti enamlased ei lugenud end veel kaugeltki tööduks, kui punaväed Eestist välja aeti. Ainult Kommuna esimees Anvelt sai kiruda, et ta liig vähe Vene punavägesid oli appi tellinud. See eksitus pidi nüüd parandatama. „Odav läks neil maksma võit,“ ähvardas „Krasnaja Gaset“ Narva langemise peale, — „kallilt tuleb neil veel juure maksta!.. Punavägi peseb oma häbi ära vaenlaste verega.“ (24. jaan. 1919.).

„Kuni Narva langemiseni ei jõudnud meie venna, punased proletaarlased Vene ja Lätimaalt, Soome lihnikkude vastu meile appi tõtata. Aga nüüd tulevad nad igapäev.“

Nii julgustas Kommuna häälkandja „Tööline“ (22. 1. 19). Ja üldseisukorda hindas ta üsna optimistlikult:

„Venemaa sõjatsensori süü pärast, kes tööliste eest meie viimaseid kaotusi varjata tahtis, ku'd ülema sõjajuhatause nõudmisel neid nüüd ühekorraga avaldas, paisatab, nagu oleks tööraha Venemaa ei tea kui suured kaotused saanud. On tõsi, et... Permi äravõtmine... kaunis raske kaotus on... niisama ka kahe miinilaeva kaotus Balti merel... Mis taganemisse Tallinna sihis puutub, siis ei või selle üle nii väga kurvastada, kui arvesse võtame, missugustel tingimustel meie edasi liikumine seal sündis... 2 kuud ühtejärgu lahingus... Narvast Tallinnani kõige pahemates loodustingimustes jalgsi...“

Kuid teisest küljest: Lätimaa peaaegu tervelt vabastatud, Ukrainas edasitung, Harkov, Poltava, Tšernigov võetud, Uraalis Ufast tükk maad edasi mindud. Liitriigid interventsiooniplaanidest loobunud ja oma vägesid Venemaale ei saada.

Järeldus: „Meie taganemine Eestimaa oli ainult ajutine ja sellele vaatame meie kui jõudude koondamisele.“ (26. jaan. 1919)

Riias kutsus Läti sõjakomissar Banga töölisi üles: „Eestis valitseb valgekaart. See on häbi Lätile! Meie ei pea lubama, et“ jne. (N. Pravda 18. jaan.)

Kui punaväe vastuhoop Valgast põhjapoolse murdus ja Eesti ikkagi vabanes, tuli nõukogude sõjakomissar Trotski ise veebruarikuus Jamburi ja Pihkva rindetele. Siin andis ta 11. veebruaril hurjutava päevakäsu:

„Seltsimehed! Ainult teie armee jaoskonnas Nõukogude Venemaa imestusega nägi kuni viimase ajani apardusi... Mispärast?

... Nahahoidjad arutihti deserteerusid ja kihutasid deserteeruma ka kõikujaid. Sarnane ülevalpidamine tegi teie armee kõige nõrgemaks, kõige jõuetumaks Nõukogude vabariigi rohkearvuliste armeede reas...

Nüüd pannakse sellele lõpp... Teie armee kaitseb teesid punase Petrogradi juure. Juba Eesti ja Soome valgekaartlased hooplevad seda suurt töölis-talurahva revolutsiooni keskkoha ära võtta. Seda ei tohi olla! Teie armee peab end parandama — „podtjanutsa“!... (Kak вооружалась революция, т. II кн. I, стр. 377.)

Nõukogude sõjajumal ähvardas sõjavälja tribunaali halastamatute karistustega ja meelitas tasulubadustega, kuid ei rääkinud Vene sõdureile enam sõnakestki „Eesti tööraha vabastamisest“. Oli vist juba tähele pandud, et sihuke jutt Vene soldatitele ei meeldi. Teda loodeti veel võivat vaimustada ainult Petrogradi kaitseks.

Seks kaitseks taheti Eestimaa siiski „vabastada“. Ja kui Trotski 18. veebr. Pihkva rindele jõudis, pandi seal alus „Eestimaa punaarmeele“. Armee komandeeriks sai küll venelane M. Vassiljev, selle staabi ja operatiivosakonna ülemaiks aga Eesti kindralstaablerid Kork ja A. Kukk, sõjarevolutsiooninõukogu liikmeiks — Eesti enamlased Isak j. t. Eesti punane brigaad laiendati sealjuures L. Riti juhatusel 6-põlvuliseks diviisiks, mida pidi täiendatama Eestist mobiliseeritud meestega.

Ligi 3 kuud — veebruari keskkohast kuni mai alguseni — kestsid punaväe pealetungid Eesti rindel, esiteks frontaalsed, pärast aprillis ka lõuna-tiivalt ümberhaaravad: Marienburgist Võru pihta. Viimasega langes ühte ka eripoliitiline ümberhaaramise operatsioon, mis pidi Eesti rahvaväe ja seljataguse vastupanu võimendama. See oli enamlaste esimene „rahu-offensiiv“.

Andmeist, mis meil olemas, võib järeldada, et juhtiv osa Eesti enamlaste rahu-offensiivides ei kuulunud mitte Eesti Tööraha Kommuna nõukogule, vaid selle pörandaaluse agentuuri juhile Tallinnas V. Kingissepale. Tema seisis otsemas kontaktis sise-Eesti meeleoludega ja nende kohaselt võis juhtida ka enamlaste poliitilisi aktsioone.

Põhjult seks andsid Eesti Asutava Kogu valimised. Valimiskampaania ei saanud jääda avalikuks tulemata Eesti rahva laiade igatsus rahu järele. Kui „Sotsialdemokraat“ kirjutab, et „vaja on katsuma kuidagi võisi Vene enamlaste valitsusega rahu teha“, siis haaras V. Kingissepp sellest kohe kinni. Ametiühisuste kesknõukogu „Töö hääl“ 20. märtsil kirjutas ta M. Ingveri varjunime all:

„Et „Sots.“ allaandmise teel rahu ei taha, seda on ta küllalt kindlasti toonitanud... Järelikult võib jutt olla ainult kompromissist, kokkuleppe-rahust. Mis liiki ainete kohta käiks niisugune kokkulepe?...“

Iseseisvus kui niisugune ei oleks rahule komistus-kiviks, kui kellelgi huvitust poleks iseseisvuse t u u m a vastu... Lenin sigitas mullu iseseisvaid vabariikisid, kuid iseseisvaid nõukogude vabariikisid. See on see tüliõun! Selles on rahu kokkulepe aine! Ühiskondlise ja poliitilise korra asjus tuleks rahusobitajatel kokkulepet otsida...

Rahuküsimus on põnev küsimus ja leiab seda kiiremini oma otsustamist, mida põhjalikumalt valitsevad vahekorrad Eestis muutuvad. Jõuab kätte kevadine põllutööaeg — rahuga ei tohiks enam ühtegi päeva viivitada!“

See oli õng valima minejaile: rahu saate vast siis, kui Eesti muudate nõukogude vabariigiks. Eesti enamlased olid nüüd valmis seks, millest nad 1917/18 aastavahetusel, kui Lenin ja Eesti sots.-revolutsionäärid seda neile ette panid, loobusid. Nad olid nüüd valmis leppima Eesti äranetud iseseisvusega. Kuid see iseseisvus olgu — nõukogude vabariigi iseseisvus.

Tõeliselt ei mõelnudki V. Kingissepp veel kompromissile. Seda ütles ta otsekohe enamlaste üleskutses E. Asutava Kogu valimiste boikoteerimiseks ja demonstratsiooni hääletamiseks „ristilöödud töörahva“ nimekirja eest, kus eesotsas seisis Tallinna all miinilaev Spartakil vangilangenud ja „salamahti ärahukatud“ Venemaa nõuk. vabariigi merekolleegiumi ja ülevenemaalise täides. komitee liige Raskolnikov, praegune Nõukogude Liidu saadik Tallinnas.

Ses üleskutses seisis:

„Klassisõda ei või lõppeda kokkuleppega! Embkumb: kas punaste võit ja töörahva nõukogude valitsus, või valgete võit ja — kodanluse hirmuvalitsuse kindlustamine Asutava Kogu kaudu. Keskteed ei ole!...

Tsaari politsei ja sandarmite surve peale vaatamata ei boikoteerinud meie riigidummat. Sest — siis oli revolutsiooni mõõn! Nüüd aga on revolutsiooni tõus üle terve maailma!.. Mitte Asutavasse Kogusse lobisema, vaid püss käes punase lipu alla! See on meie tee.“

Asutava Kogu valimised töid aga enamlastele raske pettumuse. Nende boikott oli läbi kukkunud. Kõik kihid olid valimistest osa võtnud ja töölised olid valinud isegi mitte revolutsioonilisi sõnakõlksutajaid — sots.-revolutsionääre, vaid enamlaste otseseimaid vaenlasi — sots.-demokraate.

„Miks ei jaksanud valimiste boikoteerimine neid luhta ajada?“ Nii küsis põrandaalune „Kommunist“ 1. mail ja vastas ise:

„Sellepärast, et tööliste hulgad ennast küllalt tugevatena ei tunnud sõjariistus vastuhakkamiseks ja, teiseks, usu kaotanud olid, et punased tulevad...“

Kuna Venemaa nõuk. vabariigil väerindu on, mis võrdlemata suurema poliitilise tähtsusega, kui Eesti väerind, siis on sõda siin juba 3 kuud vahelduva õnnega kestnud ja ilma otsustava tagajärjeta. Iga punaste taganemine on aga töörahvast ikka rohkem demoraliseerinud.“

Asutava Kogu enamus-erakonnad — sotsiaaldemokraadid ja tööerakond — olid koos sondeerimisi ette võtnud rahu võimaluste selgitamiseks. Tööerakond tegi seda prof. A. Piibu kaudu liitriikide valitsusringides.

Sotsiaaldemokraatide hooleks jäi enamlaste pool maad kuulata.

Sel alusel toimusid V. Kingissepa sensatsioonilised külaskäigud sotsiaaldemokraatide pärastise siseministri A. Oinase poole. Kingissepp kirus oma põrandaaluste abiliste aitamast, kurtis tüdimust ja pakkus end Venemaale minema rahu sobitama, kui talle seks põhjust antaks. Sotsiaaldemokraat V. Maasiku kaudu kontroleeriti aga veel kohalike enamlaste meeleolusid, need ei tahtnud rahust midagi teada. Sobitus jäi katki.

Enamlaste aktsioon polnud sellega veel lõpnud. Silmanähtavalt ühenduses V. Kingissepa ettevõttega järgnes veel üks algatus — Ungari nõukogude vabariigi väliskomissarilt Bela Kuhnilt. 27. aprillil andis Vene Tsarskoje Sjeloo raadiojaam Tallinnale edasi selle vaheltsobituse ettepaneku, mis dateeritud 25. aprilliga. Järgmisel päeval kordas sedasama raadiot Moskva raadiojaam. Punaväe juhatus saatis seda raadiot eesti ja vene keeles lendlehtedena üle fronti Eesti sõdureile.

Kõige lendelele on võimatu oletada, et Bela Kuhn oma raadio oleks saatnud Vene enamlaste nõusolekuta. Ungari enamlased seisid Moskvaga kõige elavamas raadio-vahetuses. Bela Kuhn esines ainult Moskva käsilasena.

Raadios kõneldi kaasatundval toonil, kuidas Eesti rahvas juba 5 aastat on pidanud sõdima ja veel praegugi asjata verd valama; verevalamise lõpetamiseks pakuti vaheltsobitust.

Ehk küll vaheltsobitus oli adresseeritud Eesti Aju-tisele valitsusele, oli E. Töörahva Kommuna nõukogu, kes tema puhul kohe avalikult sõna võttis — juba 1. mail. Tema vastus oli samas vaimus, milles V. Kingissepa vastus kuu varem „Sotsiaaldemokraadile“. Antagu tasuta kõik mõisad, vabrikud, suurtalud töörahva nõukogude kätte, lastagu kõik enamlased vabaks ja antagu neile täieline tegevusvabadus, — siis ollakse nõus rahuläbirääkimisi alustama. „Eesti revolutsioonilised töölised... volitasid oma nõukogude valitsust kõiki abinõusid tarvitusele võtma, et Eesti töörahvast valgete valitsuse alt vabastada... Ja Eesti töörahva valitsus kinnitab, et ta enne sõjariistu maha ei pane, kui see kõrge ülesanne on teostatud.“

Rahusobituse peale oli E. Töörahva Kommuna vastanud ajalooliste sõnadega, millega Aleksander-I omal ajal kuulutas pealetungivale Napoleonile sõda à outrance — äärmuseni. Põrandaalune „Kommunist“ kinnitas aga Eestis: „Asutav Kogu ei anna teile rahu. Asutava Kogu tahtmist tehakse Pariisis ja Helsingis. Eesti kodanlus on end ihu ja hingega maha müünud liitriikide röövkapitalistidele ja Soome valgetele.“ (11. mai).

Eesti poolt ei antud Bela Kuhni vaheltsobitusele ühtki vastust. Ainult astuti Helsingis samme, et tarkorral järele võiks saada Soome vabatahtlikke.

Sest see aeg — aprilli lõpp — oli tõesti kõige raskem kogu vabadussõjas. 5 kuud talvesõda hiigla pikal rindel — Eesti kogu ida- ja lõunapiiril — oli mehed äärmuseni ära väsitatud. Asutava Kogu valimised olid pealegi kodurahu lõpetanud. Järjest langev rahakurss tõi rea töölisstreike, mida enamlased püüdsid üldseks poliitiliseks streigiks õhutada, kuid komissarid said sellest liig vara haisu ninna.

Veel suurem pinevus valitses aga teispool väerinda, punaväes. Kui Eesti poolt maikuus üldised pealetungid ette võeti, langes punaste väerind sootuks kokku. Eesti enamlastele kõige katastroofilisemaks osutus, et Pihkva all 1. kommunistlik Eesti polk ja insenerikompanii ühes Eesti punadiviisi ülema Ritiga ja selle staabiülema Maasikuga end vangi andsid. Riti oli kavatsus olnud üle anda koguni tervet Eesti punadiviisi.

See oli hoop Eesti enamlaste südamesse. Et Eestist mobiliseeritud mehed kasutasid iga parajat juhust kodumaale üleminekuks, see oli harilik lugu. Et ka pagulasist punaväelased venelaste seas end võrastena tundsid ja koduigatsuse kiisatusse langesid, ka see oli arusaadav. Aga et äraandmine enamlaste sõjajõu keskjuhatuseni jõudnud, see oli üllatus, mis mehed verest ära löi.

Mis oli Riti viinud äraandmisele? See kaadriohvitser ei olnud küll kommunist, kuid ei olnud ka veendunud rahvuslane. Eesti punaväe osade moodustamise algusest saadik nende eesotsas polnud ta teadlikult komiteid mänginud ja komissare petnud, et neid parajal juhul sisse vedada. Ka oli ta aineiline seisukord küllalt kindel, et ahvatlused selt alalt oleksid teda üle toonud.

Enamlased pidasid Ritti karjeristiks, kuid ühtlasi tubliks sõjameheks, kelle autoriteet oli õige suur. Palvadre sõnade järgi oli Ritt „energiline ja julge sõjamees, kes hästi süüa, laialt elada armastas ja rahaga lodevalt ümber käis. Ta jõi, kuid „täis“ ei olevat teda keegi näinud, laskis naistega ringi ja oli ikkagi pealt näha läbi ja läbi hea ja tööliste poolehoidja sõjamees — karjeeriajaja ühtlasi... Ritt hoidis oma käes suurt võimu, kus komissarid ega kollektiivid oma häält tõsta ei tohtinud“.

Kui Ritt üle läks, siis seepärast, et ta Eesti enamlaste asja hakkas pidama kaotatud asjaks. Kui staabler pidi ta olema kursis ka sõjapoliitika küsimustes. Temale pidi teada olema mitte ainult punaväe raskenenud seisukord 1919. a. kevadeks, vaid — mis vististi mõõduandvam — et enamlaste võidu eeldused, eeskätt lootus Saksa enamlikule revolutsioonile, oli Berliini märtsi-rahutuste mahasurumisega kadunud. Selle asemel, et Berliinis enamlikku pööret teha, olid Saksa sõdurid von der Goltzi juhatusel enamlasti Riiga ära võtnud. Riia sovetis oli 5. mail Daniševski hädaldanud: „Lääne-rinne muutub kõige tähtsamaks, kõige halastamatumaks lahingurindeks, kus otsustatakse proletariaadi ajalooline võitlus kapitalismi vastu... Meie seisukord on eriti raske seetõttu, et pole veel organiseerunud meie naabrid — Leedu ja Eesti. Meil tuleb parandada nende kaotusi, sest rinne on üks.“ Ja Stutška ütles sealsamas koguni: „Mõned seltsimehed pärivad: „Kas pole liig pikale veninud see asi ülemaailmliku revolutsiooniga? Kas revolutsioon üldse ei lähe allamäge? Neis asjus peab olema suur kannatus“.

Aprilli lõpul olid poolakad vallutanud Vilno. Mõne päeva eest vallutas Põhja Korpus Jamburi. Oli selge, et Balti rindel algatus punaväelt oli vastaste kätte läinud üle.

Eesti punaväeosad olid Eesti rindele toodud loo-

tuses, et nad kõige kohasemad on Eestimaa vallutamiseks. Nüüd selgus, et nad kõige kohasemad on — Eesti poole üleminekuks. Kui Eesti punadiviisi ülemjuhatus ühes kõige paremate väeosadega üle läks, kui kaugele võis siis äraandmine ulatuda järelejäänud väeosades? Keegi seda ei teadnud. Kahtlustati kõiki. Vene punaväe juhatusel oli kohe otsus selge, et Eesti punaväeosad tuleb laiali peksta või vähemalt siit rindelt minema kihutada.

30. mail oli punaväe ülemjuhataja Wazetise juuresolekul nõupidamine, kus otsustati veebruarist saadik formeeritav Eestimaa punaarmee staap ära kaotada. Selle staabi ülem, eestlasest kindralstaabler Kork, määrati 7. punaarmee juhataja abiks.

Trotski ise tõttas Pihkva rindele, pidas verist kohtu ja ähvardas Anveltit ja teisi Eesti enamlaste juhte vangistamisega ja mahalaskmistega. Ukrainast toodi kommunistlikud väeosad kohale, et metsa joosnud punaväelasi püüda ja rivisse tagasi sundida.

Eesti punadiviisi lubati suurte eestpalvete peale reorganiseerida, kuid Vene väeülemused takistasid seda igal sammul, nii et uus diviisiülema enamlane J. Palvadre protesiks oma ameti maha pani. Vene punaväe juhid rääkisid otseselt, et vaja on lõpuni viia, mida Ritt ei jõudnud teostada — Eesti punaväe osad ära kaotada.

Kutsuti 12. juunil Porhovisse kokku Eesti punaväeosade kommunistide konverents. See seletas oma resolutsioonis, et väeosade laialisaatmine „täielikult ära lõhuks poliitilise töö väeosades ja nende võitluse võimu“. Paluti, et nõukogude vabariik seda ei laseks teha. Lugu lõppis seega, et Eesti punaväeosad suvel Eesti rindelt viidi ära Poola ja pärast Denikini rindele.

Ühes Eestimaa armee ärakaotamisega oli surmakell löödud ka Eesti Tööraha Kommuna Nõukogule. See oli ühes oma häälekandjaga kolunud ühest Venemaa linnast teise, vahetades Narvast röövitud riidekaupa Ukraina suhkru ja toiduainete vastu ja toites seega oma büroosid.

Et sel valitsusaparaadil enam midagi teha ei olnud ja Eestisse sissetungile lähemal ajal enam loota ei saanud, otsustati mai viimaseil päevil ta likvideerida. Samal ajal otsustas ka Eesti komm. keskkomitee oma volitused edasi anda kohale ja jätta Venemaale ainult Eestimaa komm. partei Venemaa büroo. Eesti enamlaste seas läks lahti lagunemine. Keskkomitee otsustas kommuniste rivisse saata; need aga puiklesid kõrvale. Anvelt hurjutas „Töölises“ (8. juulil) seltsimeeste sõnakuulmatust ja distsipliini rikkumist ning manitses neid raskeimalgi silmapilgul jääda optimeeriteks.

Eesti diviisi kommunistide konverents Porhovis omakord hurjutas Kommuna Nõukogu ja Keskkomitee liikmeid, et need on pea kaotanud ja end konverentsil ei näita. Siit läks lahti aastaid kestnud ja ikka jälle uuesti puhkev tüli Palvadre punaväelaste ja Anveldi keskkomiteelaste kildkondade vahel. Enamlaste lehed kibisesid seltsimeeste vastastikuseist etteheiteist: vaimne tarretus, tegevusetus või avantürism, kõhukasvatamine jne. — need olid sõnad, millega üksteist ise-

loomustati. „Eesti Tööraha Kommuna“ oli sisemiseltki otsas. Jäi üle seda avalikult tunnistada.

Sündmuste survele oli vahepeal ka Moskva hakanud kainemalt mõtlema, olgugi et propagandapasunat puhuti endise sõjakusega.

Kommunistliku internatsionaali asutatav kongress Moskvas, kus Eestit esindas H. Pöögelman, kinnitas 4. märtsil 1919. a. resolutsioonis, et „väikestele rahvastele vaba olemise võimalust kindlustada võib ainult proletaarne revolutsioon“. Ja kongressi pidukoosolekul 6. märtsil lõpetas Lenin oma kõne prohveti sõnadega:

„Seltsimehed, kes siin saalis viibivad, nägid, kuidas asutati esimene nõukogude vabariik; nad näevad nüüd, kuidas asutati esimene kommunistlik internatsionaal. Nad saavad nägema, kuidas saab asutatama ülemaailmik föderatiivne vabariik.“

Märtsi teisel poolel oli sealsamas Moskvas Vene komm. partei konverents, kus esimest korda rahvuskuisimust arutati tegeliku poliitika seisukohalt. Sõda piirirahvastega ja hõõrumised „nõukogude vabariikidega“ olid selle toonud päevakorda.

Seal soovitas Buharin minna veelgi kaugemale kui Bresti lepingu tühistamisel mindud ja igasugune „rahvaste enesemääramine“ tunnistada „tagurluseks“, selle asemele seades „proletariaadi rahvusvahelise solidaarsuse“.

Leninil oli aga küllalt selget pilku, et sellele vastu hakata. Ta soovitas erilist ettevaatust rõhutada rahvaste suhtes ja tema ettepanekul otsustati küsimuses, keda lugeda rahvuse enesemääramistahte kandjaks, asuda „ajaloolis-klassilisele seisukohale“ — „postoljku — poskoljku“ — niipalju — kuipalju. See pidi jääma jõuküsimuseks. Enamlased lubasid tunnistada rahvaste enesemääramist sel viisil ja ulatusel, kuipalju ükski rahvas jaksab seda teostada.

Eesti enamlased olid siis veel arvamisel, et ainult nemad on Eesti enesemääramise teostajad. Kevade sündmused näitasid aga neile, et Eesti rahvas ise selle teostamisega saab paremini hakkama.

Kolm välist asjaolu oli, mis enamlasile siin otsustavalt mõjusid. Esiteks rahu allakirjutamine Versailles's. Enamlased olid lootnud, et Saksa rahvuslik uhkus nii sügavale ei alistu, vaid uuesti sõtta läheb liitriikide vastu, seega kesk-Euroopa tõukab jälle anarhia keerisesse, kust maailmarevolutsioon saaks uut hoogu. Versailles purustas need lootused. Siit peale pidi juba arvestatama Euroopa stabiliseerumist.

Teiseks — landeswehri sõda. Enamlaste lendlehed olid mitmel korral Eestit kollitanud von der Goltzi okupatsiooniga. Qodati, et Goltz ja Põhja Korpuse võtavad Eesti kahe vesikivi vahele. Landeswehri lüüasaamine mitte üksnes hävitas need lootused, vaid tõstis pealegi Eesti enesetunde ennenägematule kõrgusele. Sakslaste peksmise järele paistsid punased Eesti sõdureile juba üsna häledate västastena.

Kolmandaks — Põhja Korpuse, Petrogradi ja Pihkva kubermangudes edasi teenides oli see juba loonud puhvri Nõukogude Venemaa ja Eesti vahele. Petrogradi valutamise operatsioon hakkas ikka ähvardavamalt päeva-

korrale kerkima. Seda-enam et lõunast Denikin Moskva lähenes. Ei olnud seal enam mahti unistada piirimaade tagasivõitmisest, kui vaja oli juba tõsisemalt mõelda omaenda „revolutsiooni hälli“ ja endise „punase pealinna“ kaitsmisele. Ja seks oli kõige lihtsam katsuma taguda poliitilist kiilu Põhja Korpuse ja ta tagaselja — Eesti — vahele, abinõu, mis paistis seda lootusrikkam, et, nagu Eesti enamlased väga hästi teadsid, Eesti suhted Põhja Korpusega ei olnud kõige paremad.

Eesti enamlased olidki need, nagu Vene väliskomissar Tšitšerin jutustab, kes plaaniga Moskvas esinesid, millest Vene ülemsõjaline asutus revvojensovet kohe kinni haaras ja 21./22. juuli raadiotes välja kuulutas:

Soome ja Eesti kodanlikud valitsused levitavat kuulduisi, nagu valmistuks punavägi sisse tungima neisse maadesse. Need kuulused olevat täieline väljamõeldus. Ükski punaväe osa ei ole läinud ega valmistu minema üle Soome ja Eesti piiri. Samal ajal aga Soome ja Eesti valgekaardi banded, üle minnes Nõukogude Venemaa piirist, peavad sõda tema territooriumil. Lääne rinde juhatust kästi „endist viisi kõrvalekaldumatult ülal pidada teie poolt võetud abinõusid seks, et ükski teile usaldatud väeosadest ei läheks üle Soome ja Eesti piiri“.

Need Moskva „rahuraadiod“ sisaldasid paar diplomaatlikku trikki. Käsule mitte üle piiri minna oli niisugune kaju antud, nagu poleks punaväed ka Eesti suhtes kunagi enam millelegi muule mõelnudki. Ja et seda väikest ebatäpsust varjata, oli siis Eesti, kes kord pooleni punaväe all olnud, seatud ühele pulgale Soomega, kelle vastu enamlased üldse ei sõdinud. Raadiotes Euroopale lisati samale käsule juure veel kinnitused, kuidas see „proletaarse revolutsiooni ja nõukogude valitsuse üks algpõhimõtetest on, et iga maa tööraha vabastamine peab sündima nende eneste jõuga“. Wziki 13. nov. 1918. a. töötused lääne töörahvastele „täielist, lõpuni ulatavat toetust“ anda olid ära unustatud.

Võib-olla sai Moskva oma sammule inspiratsiooni ka sellest, et juuli alul olid Pilsudski nõusolekul ja Poola kommunistide juhi Marhlevski vahetalitusele alanud salaläbirääkimised Poola ja Nõukogude Vene vahel salajase vaherahu makspanekuks nende rindel. Pilsudski ei tahtnud oma sõjategevusega Vene valgeid võimule aidata; sedasama nõudis Moskva nüüd ka Soomelt ja Eestilt.

On märke, et siingi V. Kingissepp oli see, kes Töör. Kommuna juhte viis nende viimsele poliitilisele aktsioonile. Vähemalt esitavad V. Kingissepa põranda-

Sidol parim
puhastusaine
metallile ja klaasile

Valmistaja: A.-S. Sidol-Company, Tallinn.

alused kirjutused täitsa järjekindlalt ja loogiliselt selle aktsiooni arenemist rahu ettepanekuks.

Paar päeva enne Moskva raadiot, 19. juulil, ilmus Tallinnas põranda all komm. partei Eesti keskkomitee „manifest Eesti töörahvale“. See oli täieline vastand Eesti Töör. Kommuna valitsuse 29. nov. 1918. a. manifestile. Seal oli kuulutatud Eesti valitsus lindpriiks ja Kommuna valitsus maksma. Siin kuulutati Kommuna valitsus likvideerituks ja Eesti valitsus maksma. See oli Eesti enamlaste de facto ja de jure tunnustus Eesti valitsusele. Mitte ilma huumorita seletas V. Kingissepp sellest ühes hilisemas lendlehes:

„Mitte meiega, herrad, vaid Venemaa nõukogude vabariigiga tuleb teil rahu sobitada... Isegi vaheltkauplejaks ei kavatse meie hakata... Meie oleme teie „alamad“. Ja alamate asi on „ülemuselt“ nõuda — kord kõrgendatud palgatariifi, kord streigivabadust, kord jälle — rahu „välise vaenlasega“... Kui ülemus rahu ei tee, siis laseme ta lahti ja teeme ise rahu“ („Teise põesa all“, 2. aug.).

Mis sundis enamlasti sellele sammule? Manifest vaikis muidugi välispoliitilistest põhjustest, seda avameelsem oli ta aga sisemiste põhjuste üle:

„Eesti kodanlus on loonud korralikult töötava aparadi töörahva üle valitsemiseks... Sõda, mis kodanlus enesekaitseks alustas, on temale saanud võimsaks abinõuks, et töörahvast köita käsist ja jalust... Käesoleval silmapilgul on Eesti töörahva klassivõitlus iseäranis raskesse seisukorda pandud lisaks veel see läbi, et kodanluse salakavalus on Eestimaa ümbritsenud põhjast ja idast Vene valgetega, lõunast Saksa ja Läti valgetega...“

Punase Venemaa pinnal vormeeritud Eesti punased polgud olid tõusva Eesti töörahva ainus jõud, aga — ühtlasi ka ta nõrkus. Selle asemel et üles tõusta, kui üks mees, loodeti siin, et vabastamine väljastpoolt tuleb... Võitluse asemel oli ootamine... Kogu võitluse käik... on ära näidanud, et Eesti töörahvas end vabastama peab otsekohe sisemise võitluse läbi kodanluse vastu“.

Ühe sõnaga, Eesti enamlasted olid jõudnud otsusele, et Vene punaväe toetus neile oli kallim maksma läinud kui ta ise väärt — ta oli kogu Eesti nende vastu mobiliseerinud ja sisemised enamlasted halvanud.

„Kommunisti“ lendleht 7. aug. tunnistas otse, et enamlus oli rahvuslusele alla jäänud:

„Avalik ajakirjandus paiskab iga päev ligi 100.000 eksemplaris rahvuslisi gaasipomme rahva ja sõdurite sekka. See ving ei või pähe hakkamata jääda. Ja nüüd on kõva sõda „tiblade“ vastu käimas. Rahvuslus on oopium klassiteadvusele.“

*

Karl Marx oli kord öelnud, et usk (religioon) on oopium rahvale. Eesti Töör. Kommuna kurva kogemuse võttis V. Kingissepp kokku lausesse, et — „rahvuslus on oopium klassiteadvusele“.

See hävitav otsus järgnes paratamatult E. T. Kommuna sissekukkumisest. Algusest, 1917. a. revolutsioonist peale — jaburaist protestidest kevadel „Eesti autonomia“ ja Eesti polkude vastu, 1. mail Eesti lip-pude mahakiskumise tuhinast hakates olid Eesti enamlasted end ühes vene marurahvuslastega risti vastu seadnud Eesti rahvuslikule enesemääramisele. Ja nüüd pidid nad tunnistama, et see ometi neid on võitnud. Ta oli isegi neid endid „nakatanud“, infitseerinud, neid tõugates Moskva leivaisade vastu „separatismi“ ja „rahvussotsialismi“ ketserlustesse.

Vaen rahvusliku enesemääramise vastu oli neid võõrutanud ka rahvast, muutnud pinnata unistajaiks, lapsikuiks fantastideks ja utopistideks, kes reaallolude hindamise asemel läksid — enamlaste P. Petersoni sõnades öeldes — „igasuguste katsete juure, mida üks ehk teine isik oma peas välja mõelnud“. Oma utopiaid püüdsid nad rahvale peale suruda ainult võõra sõjaväega ja terroriga. Ja kui sõjavägi sellega hakkama ei saanud, kui Vene nõukogude riigi sõjajõul teised tungivamad ülesanded ette kerkisid, siis oli ots ka Eesti Töör. Kommunal. Tema pilvetagustest revolutsiooni viirastustest jäi järele verine pori, mille üle Eestil tuli samme astuda rahu sõlmimiseks ida-naabriga.

Ed. Laaman.

MARSSAL JOSEF PILSUDSKI

POOLA RIIGI LOOJA

Kui 6-dal augustil 1914. a. telegraafiagentuurid kuulutasid üle kogu maailma, et Josef Pilsudski väikese väerühma eesotsas astus üle Vene-Austria piiri, seisis tal seljataga juba palju raskeid ja ohvrikkaid tööas- taid oma Poola kodumaa heakäiguks.

Pärast Poola vastuhakkamise nurjumist aastal 1863 ta oli kahtlemata esimeseks poola jõudude organi- seerijaks, kes julgesti kuulutas oma põhiloozungit — võidelda Poola iseseisvuse ja vabaduse eest. Ettevalmistusi selleks ta teostas esialgselt Poola Sotsialistliku Partei raamides, kes ainukese selleaegse organisatsioonina tõsiselt püü- dis Poola rippumatusele, loot- tuses, et sel ajal valmiv vene revolutsioon 1905. a. loob vasta- vad tingimused sõjariistus väl- jaastumiseks Vene vastu. Need lootused ei täidunud — vene revolutsioon osutus liialt nõr- gaks ja suruti alla, enne kui see suutis haarata vene impeeriumi kogu territooriumi. Ühes sel- lega vaibus revolutsiooniline liikumine ka Poolas.

Pilsudski aga ei heida meelt, vaid siirdub oma tege- vusega Galiitsiasse, mis see- kord oli Austria valitsuse all, ja asub laialdaselt ka- vatsetud tegevuse juure si- higa valmistada ette poola relvastatud väljaastumist. „Ro- mantikuna oma kavatsustes ja positivistina tegevustes ja vahendeis“ — nii nimetab ta end ise — ta püüab organiseerida noorsugu sõjaväelisel eeskujul ja luua sel teel kaadrid, mis on vajalised sõjariistus väljaastumi- seks. Sest juba siis Pilsudski nägi ette, mis pea oli tu- lemas: maailmasõja puhkemist, mis, tema veendumuse järgi pidi viima Poola riigi uuestisünnile. Ta soovis, et selles kolossaalses võitluses, mida teostati Poola pinnal, ajaloosündmuste kaaludele oleks visatud ka poola sõ- duri verd.

Sündmuste käik kinnitas täieliselt ta kaugelenäge- like plaanide sobivust. 6. augustil 1914. a. Pilsudski teeb oma esimese, Poola kohta ajaloolise, otsuse: ole- matu Poola riigi nimel, — poola rahva, kel ei olnud oma esindust, nimel — ta kuulutab sõja Venemaale, astudes küttide väesalga eesotsas üle Vene piiri.

Suure programmi, mis ta endale seadis üles, esi- mene punkt oli teostatud: ta viis võitlusväljale poola sõduri, andis Poolale võimaluse organiseerida omaenda relvastatud jõude. Sündmuste edaspidist käiku ette räh- es, püüdes kindlustada endale võimaluse iseseisvaiks

otsusteks ja et minna ise oma teed — Pilsudski, lisaks väikesele poola armeele, mille löid poola leegionid — kutsus abiks uue sõjalise jõu, mis peitus Poola sõjaväe- lises organisatsioonis. Täitsa teadlikult ta piirab lee- gionide edaspidist kasvu, kandes üle oma organiseeriva töö kogu raskuse sellele uuele organisatsioonile, mis iga päevaga kasvab ja tugevneb, haardes oma organi- satsiooni võrguga endise Poola kogu territooriumi.

Ettenägeliku poliitiku pil- guga ta näeb kahtlematult lähenevat ajaloo kriisi. Kõhk- lemata ta purustab oma offit- siaalsed sidemed leegionidega ja siirdub puht-poliitilisele tööle, astudes sakslaste poolt 1916. a. loodud „Ajutisse Riiklikku Nõukokku“, et hoida kätt selle mängu pulsil, millist sakslased Poola suhtes mängisid.

1917. a. oma otsustava väl- jaastumisega poola leegionide truudusvande vastu Saksamaale Pilsudski tühistab sakslaste plaanid, mis kavatsesid suure- arvulise nende näpunäidete jär- gi tegutseva poola armee loo- mist. Pilsudski areteeritakse ja viiakse Magdeburgi, leegionid — on saadetud laiali, siiski, maale jääb ähvardav jõud Poola sõjaväelise organisatsioo- ni näol, mis jätkab tegevust kooskõlas antud näpunäidetega, juhi puudumisele vaatamata. Selle organisatsiooni tubliduse kriteeriumiks on peajasjaliselt

Marssal JOSEF PILSUDSKI.

sakslaste ja austerlaste purustamine novembris 1918. a. Sel teel oli teostatud programmi teine punkt, mille Pil- sudski oli endale üles seadnud.

Riigi organiseerimine ja ta piiride kindlaksmäära- mine oli järgmiseks Pilsudski loova tegevuse sammuks. Riigi esimese juhina ta loob esimesed vundamendid poola riikluse ehitamiseks: loob valitsuse, kutsub kokku Asu- tava Seimi, mis peab andma riigile omaenda konstitut- siooni, organiseerib administratiivse aparaaadi, märkides seega esimesi samme poola suurriigi poliitikas.

Ülemjuhina ta asub relvastatud jõu organiseerimise ja sõjapidamise tööle, et määrata kindlaks Poola riikli- kud piirid ja kindlustada selle rippumatu olemasolu. Sel perioodil marssal Pilsudski teeb ebatavalisi pingutusi. Ta ei ole mitte üks riigipeaks, mitte üks vägede üle- juhatajaks, kes võidukalt on sõdinud mitmel frondil, vaid on ühtlasi ja eelkõige — rahva sisemise jõu or- ganisaatoriks ja rahva kasvatajaks, kes õpetas teda askuma omaenda jõusse ja näitas talle väärilise, rippu- matu tee edaspidiseks arenemiseks.

POOLA KÜTTID

KÜTTIDE LIIT POOLA RAHVUSAATE KANDJANA

„Kaitse Kodu!“ kirjutanud kol.-lt. A. BALDER

Oleme palju kuulnud poola küttidest, nende tegevusest ja kangelaslikust võitlusest Poola iseseisvuse eest, kuid küttide organisatsiooni ilme ja ta praegune organisatsioon on jäänud meile veel võõraks. Viibides kuu aega Poolas tutvumas Küttide Liidu eluga ja tegevusega oli minul võimalus põhjalikult õppida tundma Küttide Liidu organisatsiooni ja, kasutades „Kaitse Kodu!“ lahket luba, jagan siin oma tähelepanekuid lugejaga.

Selgema pildi saamiseks küttide organisatsiooni tähtsusest poola rahva elus, ka Poola riigi ja rahva praegusist juhtidest, heidame pilgu Küttide Liidu tegevusse enne Poola iseseisvust aastail enne maailmasõda.

Küttide Liidu asutas 1906. a. tolaeagse Austria-Ungari keiserrigi piirides Lvovi linnas Poola iseseisvuslaste juht Josef Pilsudski, praegune Poola esimene marssal. Küttide Liidu eesmärk oli tol ajal — valmistuda ette võitluseks Poola iseseisvuse eest. Selle organisatsiooni liikmeks astus noor Poola intelligent, üliõpilased, õpilased ja ka ideelised töölised. Galiti-

siast levis koondumine Küttide Liitu Malo-Polskasse, peamiselt Krakovi. Hiljem asutati küttide juhtidele Lvovis ja Krakovis ohvitseride ja allohvitseride kool, kus õpilased olid vabatahtlikud, ja mindi läbi sõja- ja allohvitseride kooli kursus. Neis koolides võrsusid ja said oma esimese kaitsevälise ettevalmistuse enamuses praeguse Poola armee ja Küttide Liidu vanemad juhid. Tolleaegses küttide organisatsioonis kütid said sõjalise ettevalmistuse mitmesuguseil koondustel kursustele ja suvel laagreis. Vajalised väljaminekud varustuse ja relvastuse muretsemiseks kaeti vabatahtlikest annetustest, milleks 1912. a. asutati Zakopanes „Polski Skarb Wojskowy“ (Poola sõjaväe kassa). Kütid olid koondatud sõjaväelistesse üksustesse, kompaniidesse, eskadronidesse ja pataljonidesse. Küttide peakomandandiks oli Josef Pilsudski, ta lähemaiks abilis- teks Edward Rydz-Śmigły ja Kasimierz Sosnkowski —

Poola armee praegused inspektorid, Wladislaw Jaksarozen, endine Poola Küttide Liidu ülem (surnud käesoleva aasta kevadel), Walery Slavek, Aleksander Prystor ja teisi praegu nimekaid Poola riigijuhte. Et Küttide Liit oli organiseeritud võitluseks Vene vastu, siis vaatas Austria valitsus küttide organisatsioonile läbi sõrmede ja laskis neil vabalt tegutseda. 1914. aastal neli kuud enne maailmasõda oli Küttide Liidus 6449 liiget.

Maailmasõja alates praeguse marssal Pilsudski üleskutsel kogunesid kütid tema juhatuse alla ja algasid Austria vägede ridades võitlust tolaeagse tugevaima Poola vaenlase — Venemaa — vastu. Esimene sõjaline tegevus oli 6. aug. rännak Krakovist Kielcy'sse ja Kielcy vallutamine, mille mälestuseks nüüd igal aastal Küttide Liit korraldab rännakvõistlusi Krakovist Kielcy'sse.

Hiljem formeeris Austria ülemjuhataja vabatahtlikest küttidest „Poola leegionid“, kes võtsid sõjategevusest osa marssal Pilsudski juhatusel Austria ülemjuhatause all. 1917. a. tegi Pilsudski küttidele kor-

ralduse tõmbuda tagasi aktiivsest sõjategevusest ja alata võitlust seniste liitlaste vastu. Sellele järgneb rida repressioone. Pilsudski vangistatakse ja interneeritakse Magdeburgi kindlustesse. Leegionid likvideeritakse ja paigutatakse karistuslaagrisse, kust osal legionääridest läheb korda põgeneda. 1918. aastal, kui Kesk-Euroopa riigid kapituleerusid, kogunesid endised legionäärid Poolasse ja marssal Pilsudski juhtimisel panid aluse Poola sõjaväele.

Praegune Küttide Liit Poolas on loodud pärast Poola ja SSSR-i sõda — jäädes truuks põhimõttele: iga kodanik sõdur, iga sõdur kodanik. Ta on 1914. aasta küttide järeltulija ja sammub viimaste traditsioonides. Küttide Liidu organisatsioon on puht-seltskondlik ja ta peetakse ülal seltskonna poolt annetatud summadest ning sõjaministeeriumilt saadud toetusest.

Kol. WLADISLAW RUSIN,
Poola Küttide Liidu ülem.

Vasakult paremale: Komandant Wl. Lud. Evert, Eesti kaitseväe esindaja Poolas kol.-ltn. Raud, kol.-ltn. Kilinski, kol.-ltn. A. Balder, kolonel W. Rusin, seisavad: ltn. Dumicz, major Kniazoluski, major Swiecicki, major Stefanski, ltn. Wojtulewicz ja ltn. T. Tomaszewski.

Küttide Liidu juhiks on peakomandant, kellele alluvad peastaap ja üksteist ringkonda, milleks kogu maa on jagatud. Ringkondade piirid ühtuvad territoriaalselt väekorpuste piiridega. Ringkond jaguneb territoriaalselt maakondadeks (powiaty) ja viimased valdade järgi jaoskondadeks (oddzialy), jaoskonnad — salkadeks (otrjady). Kui ühe jalaväe rügemendi piirkonnas on rohkem kui üks maakond, siis moodustavad nad obwody. Peakomandandi, ringkonna, maakonna ja valla komandantide juures töötavad juhatused, kes muretsesvad oma üksustele sissetulekuid ja otsustavad majanduslikke küsimusi. Peastaabis, ringkonna ja vähemates staapides tegevuse eriala juhtideks on referendid (eripealikud). Peakomandant, ringkondade ja osalt maakondade komandandid, ohvitserid peastaabis ja ka osa referente ringkondade staapides on tegevteenistuse ohvitserid, nad seisavad kaitseväe üksuste koosseisus, saavad oma palga kaitseväe üksustest ja on vaid komandeeritud Küttide Liidu juure. Vähemate üksuste pealikud ja enamuse referente on vabatahtlikud ja nende ametid on auametid.

Küttide Liidu ülesandeks on:

1. Noortele sõjaväelise ettevalmistuse andmine enne nende kutsumist kaitseväe teenistusse.

2. Oma liikmete kasvatamine tublideks riigikodanikeks ja tulisteks Poola patriootideks.

3. Poola riikluse ja riigikaitse idee levitamine laiemais hulkades.

Peale Küttide Liidu on Poolas veel teisi organisatsioone, kes arendavad noorsoo kehalist kasvatust ja annavad noortele kodanikele sõjalist ettevalmistust, Küttide Liit on oma arvult vaid suurem, ülemaaline ja saab toetust riigilt rohkem kui teised organisatsioonid. Tagavaraväelased on koondunud tagavaraväelaste ühingusse.

Kõigis neis organisatsioonides, kes taotleavad riigikaitse eesmärki ja annavad oma liikmeile sõjaväelist ettevalmistust, juhib ja ka tegelikult teostab õppetööd kehalise kasvatuse ja sõjalise ettevalmistuse peavalitsus. Korpuste piirkondades juhib tegevust korpuse kehalise kasvatuse ja sõjalise ettevalmistuse valitsus. Tegelikult juhtideks on maakondades ohvitserid ja allohvitserid, kes on jalaväe rügementide koosseisudes ja alluvad rügemendi kehalise kasvatuse ja sõjalise ettevalmistuse ohvitserile.

Nii töötab Küttide Liidu ja teiste organisatsioonide kõrval veel kaitseväe organisatsioon, kes kehalise kasvatuse ja sõjalise ettevalmistuse tööd neis organisat-

sioonides ja keskkooli kahes viimases klassi juhib, teostab ja ühtlustab. Viimasel ajal on tendents kõik sõjalise ettevalmistuse tööd koondada Küttide Liitu ja teised organisatsioonid sellest jätta kõrvale.

Et Küttide Liidu peamine tegevus on noortele sõjalise ettevalmistuse andmine, siis on ka organisatsiooni liikmed enamuses noored kodanikud, 18—21 aastat vanad, ainult üksikud salgad riiklikes vabrikuis ja ettevõtteis on tagavaraväelased. Juhtideks, komandantideks, on täisealised. Varustuse muretsevad kütid oma kulul, siiski suuremaiks õppusteks ja laagreiks varustatakse noori sõjaväelise ettevalmistuse valitsuse depoodest. Relvi kütidel kodus ei ole, need antakse välja sõjaväelise ettevalmistuse depoodest ja hoitakse rügementides või maal politseiasutuste valve all.

Küttide Liidu peamised tegevusalad on:

1. riiklik kasvatus;
2. kehaline kasvatus;
3. laskmine;
4. sõjaline ettevalmistus (taktikaline väljaõpe, rivi, määrustikud ja vahiteenistus).

Õppuste edukamaks läbiviimiseks on igas vallas, alevikus ja suuremas külas küttide kodu (świetlica), väikekalebrilise püssi laskerada ja spordiplats. Riikliku kasvatusalal käsitatakse: kütt koduses elus, maja sisseseade, karskus, oma ümbruskonna ja kodumaa tundmine, matkad ja ekskursioonid selleks, omavalitsus

*Major CZESŁAW ŚWIECICKI,
Poola Küttide Liidu staabiülem.*

Laskeraja avamine Krakovis.

vallas ja maakonnas, maksud, valimised, kodaniku kohused jne. Pealeselle käsitatakse praktilisi teadmisi põllumajanduslikus elus: aiandust, kanakasvatust, mesindust jne. Nendel aladel antakse kütidele praktilisi juhtnõure ja iga aasta korraldatakse valdades ja maakondades võistlusväljapanekuid, kuhu kütid toovad oma paremad saadused ühes andmetega selleks trükitud blankettidel ja raamatuis, mil teel ja kuidas nad on suve jooksul oma ülesannete alal tegutsenud. Paremate väljapanekute eest antakse auhindu.

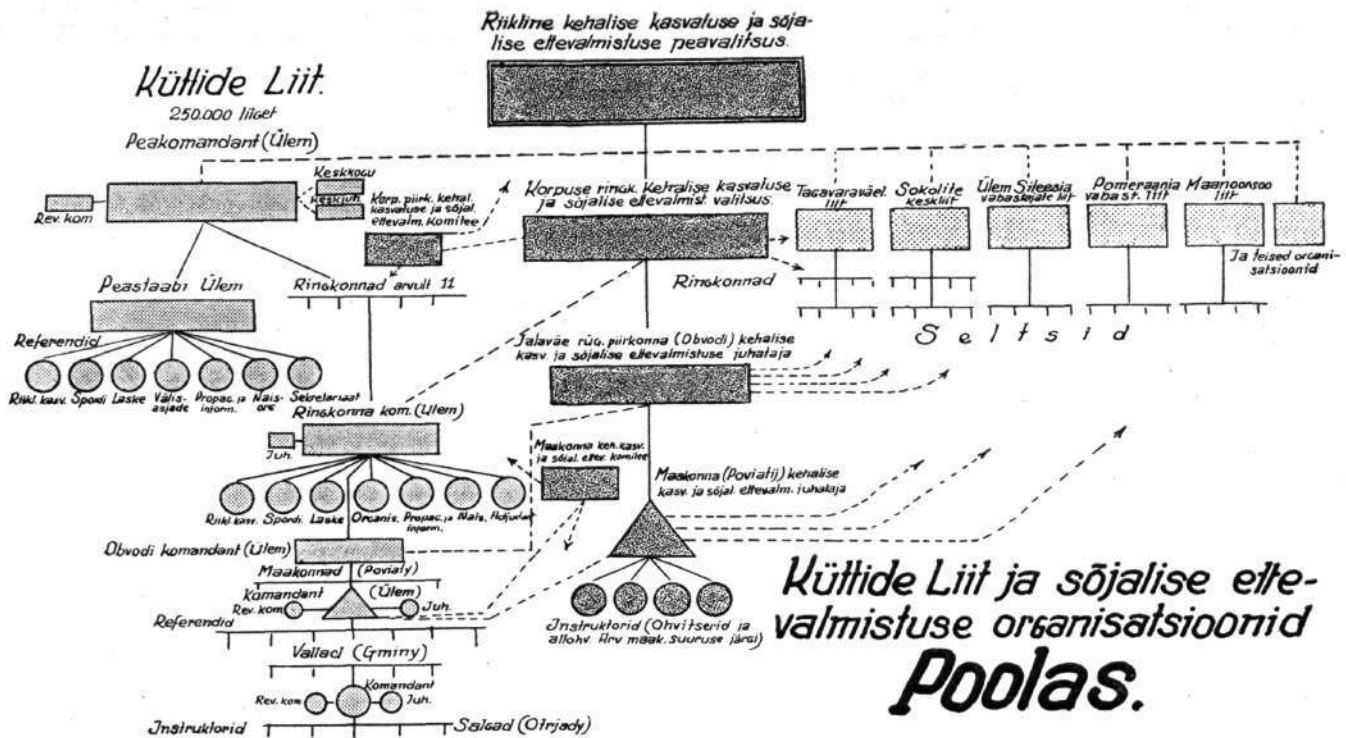
Kehalise kasvatusalal leiab suurt tähelepanu rännaksport ja kollektiivmängud, samuti kergejõustik, ujumine ja sõjalise iseloomuga spordialad.

Laskealal leiab harrastamist laskesport väikekalebrilistest püssidest, sõjaväepüssidest lastakse ainult laagreis.

Kogu õppetevus on jagatud kaheks aastaks, kokku 300 tundi. Teisel aastal korraldatakse kahe-nädalased suvilaagrid. Kütid, kes kahe aasta jooksul õppustest osa võtnud ja suvilaagrid läbi teinud, saavad kaitseväeteenistuses kolmekuise soodustuse teenistusaja lühendamiseks, puhkuse, õiguse valida väeosa ja teisi soodustusi.

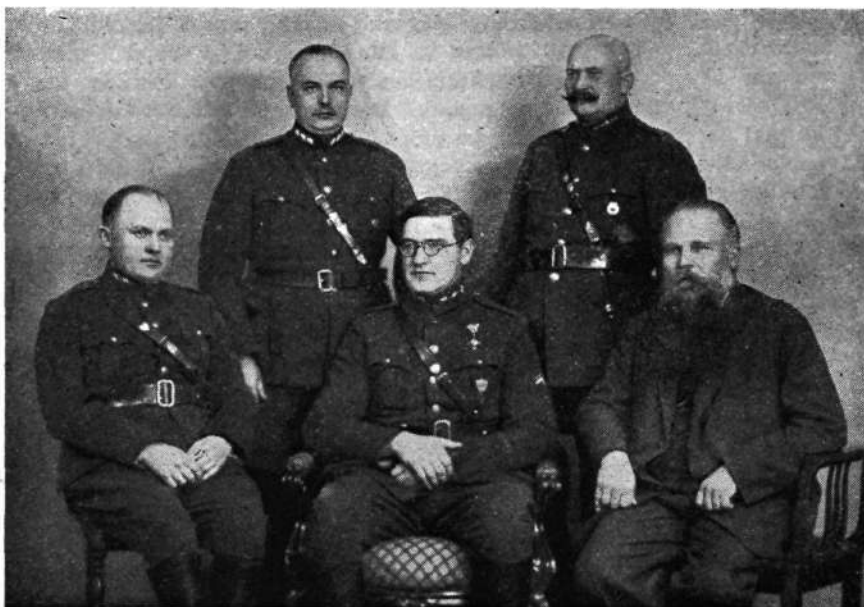
Igal aastal korraldatakse valdades, maakondades, ringkondades ja üleriiklikke laskevõistlusi väikekalebrilistest püssidest, kergejõustikus, mängudes ja rännakvõistlusi. Viimaseid 3 päeva jooksul kuni 140-kilomeetrilise maa peale.

See on lühidalt ja kokkuvõetult Poola Küttide Liidu organisatsioon. Ta läheb tunduvalt lahu meie kaitseliidust. Kaitseliidu peamised ülesanded on: põhi-seadusliku riigikorra ja kodanike julgeoleku kaitse ja oma liikmeile sõjalise ettevalmistuse andmine. Nii on

kaitseleidu ülesanne laiaulatuslik ja ta peab enesest moodustama reaalse jõu. Poolas Küttide Liit annab peamiselt noortele riikliku kasvatus- ja sõjaväelise ettevalmistuse enne kaitseväeteenistusse astumist, seega rohkem ideeline ülesanne, kus pole vajadust relvastatud jõust.

Viimasel ajal on Poolas kavatsus Küttide Liitu reorganiseerida ja praegu on käsil uue põhikirja kokkuseadmine. Kas jääb Küttide Liit tegutsema senisel kujul või laiendatakse ta tegevust — see on küsimus, mille Küttide Liidu juhid ja ka Poola valitsus otsustavad lähemal ajal.

Jälle on möödunud aasta ennastsalgavat kaitsetööd Tallinna malevas. Aasta vältel on malevlaste pere täienenud uute kaasvõitlejatega, kes on astunud vabatahtlikult kodumaa kaitsjate ridadesse. Aasta jooksul on nii juhid kui ka malevlased palju tööd teinud, rakendades endid täie innu ja armastusega kodumaa vabaduse kaitse teenistusse. See töö väärrib tänu ja kiitust.

Meie pildil Tallinna maleva juhatus maleva pealiku kol. F. Pinkaga eesotsas.

Vene õigeusu kirik vähemate vigastustega esiküljel.

KUI MÜRTSUSID KAHURID PALDISKI LAHES

Tallinnale lähedasim maailmasõja sündmus 15. a. eest

11. nov. 1916. a. tungis 11 saksa miinilaeva läbi Soome lahe suus asuvast tugevast miinitõkkest, tihedast merekindluste ahelikust ja vene vahilaevastikust, pommitas 20 min. väikese sõjalise tähtsusega Paldiski linna, surmates 10 inimest ja vigastades 36 hoonet. Järgnevas öises merelahingus kaotati 5 moodsat kiirmiinilaeva umbes 700 mehega. Allpool huvitavaid üksikasju sellest traagilisest mereretkest.

11. oktoobril täitus 15. a. päevast, mil saksa miinilaevastik sooritas ühe huviäratava, kuid ühtlasi traagilisima operatsiooni Eesti rannikul ja seda Paldiski pommitamise ja sellele järgneva merelahingu näol. Miks valiti

pommirünnaku objektiks just sõjaliselt vähe tähtis Paldiski, see on samavõrra huvitav kui vaieldav küsimus. Eriti salapäraseks muudab selle rinde seljagatuse ataagi iseloomu asjaolu, et ta oli Paldiski vastu maailmasõja vältel teiskordne. Esimesega tuli toime zeppelein aasta varem (10. IX 1915).

Omapärast selgitavat valgust heidab sellesse loosse operatsiooni juht Franz Wieting, kes viibis soomuslaeval „Hessen“ viimase Tallinna külastamisel 1926. aastal. Selle õrna küsimuse puudutamisel seletas admiral usutlejale järgmist: 11. nov. 1916. a. sõitnud nad 11 miinilaevaga merele otsima kohtumist vene sõjalaevastikuga. Viimast mitte leides ei olevat nad tahtnud asjata tagasi sõita ja seepärast otsustanud pommitada Paldiski sõjaväe asutusi. Operatsiooni juhuslikkusega seletada on vähe usutav, seda enam, et pommitamine sündis mõlemal korral kohe selle järele, kui lahe kaitsepatareist olid millegi pärast ära viidud kõik kahurid. Nii korralikult funktsioneeriva salaluure tõttu ei võinud sakslasil olla teadmata, et Paldiskis asus vaid üks distsipliinilage vene jalaväe polk ja et seal ei olnud mingisuguseid tähtsaid sõjaväe asutusi, moonaladusid ega muud.

Tõenäolisem on teine arvamine. Sakslased tahtsid luua seljagatuses, kus niigi korralagedus maad võtmas (Paldiskis jooksid polgu sõdurid pommitamise ajal aluspesus metsa ega tulnud tagasi enne hommikut!), ärevat meeoleolu, näidates, et Soome lahe sõjalaevade, kindluste ja

miinide kaitsetõkke ei suuda neid takistada läbi pääsmast. On võimalikud muudki kaalutlused.

Operatsioonist võtsid osa 11 uusimatüübilist kiirmiinilaeva, mis võisid arendada 36-sõlmelise kiiruse (67 km/t.). Arvatavasti sõitsid nad välja Liibavist, kus oli kõige lähem saksa sõjalaevastiku baas. Selle umbes 430 km mereteel Liibavist Paldiskini võisid nad katta maksimaalse kiiruse juures 6½ tunniga. Jõudes Paldiski lahte piiravate Pakri saarte juure kell 02.00, pidi möödumine Hiiu- ja Saaremaast sündima pimedas. Lisaks pimedusele varjas laevastiku liikumist udu. Oletuste kohaselt asus juhtlaeval mõni vilunud kaubalaeva kapten. Muidu oleks vaevalt õnnestunud äpardusteta sõit udus ja kitsas Paldiski lahes. Tuletornid olid sel ajal kustunud.

Saatuslikul ööl ilm oli soe ja vaikne. Järellainetuse tõttu oli meri siiski kaunis rahutu. Kerge pilvitus nõrgendas kuupaistet. Ometi võis rannast selgesti näha kolme korstnateta miinilaeva lahte sõitvat. Kuus jäid valvele lahesuhu, kuna kaks sattusid tulles miinidele. Esialgu sõitsid laevad linnast mööda. Kell 02.20 alustasid nad täielt sõidult tulistamist. Pommitamine kestis 20 minutit. Üldse lasti 162 mürsku. Suurem hulk neist lendas kas paekaldasse või üle linna. Lasti peamiselt šrapnellidega. Tulistamine sündis helgiheitjate valgusel ja pooleldi kogupaukudega. Laevad liikusid sedavõrd ranna lähedal, et käsklused kostsid selgesti maale. Kell 02.40 lõppis pommitamine, laevad sõitsid lahest välja ja suundusid läände.

Pommitamise tagajärjed olid kaunis rasked. Surma sai 10 inimest ja haavata 5. Üks šrapnell nõudis 7 inimelu — 5-liikmelise perekonna ja 2 kostilast toast lahkumise momendil. Perekonnaisa oli tervise paranduse puhkusel ja pidi sõitma rindele tagasi 10 päeva pärast. Saatus tahtis aga teisiti. Veel sai surma prof. Adamsoni abikaasa ja 2 sõdurit. Hooneist said

Purustatud tuba hotell „Rogerveigi“ hoones.

KAPTEN WIERZBICKI MULJEID EESTIST

Poola Küttide Liidu kapten Wierzbicki, kes oli komandeeritud Eesti kaitseliidu juure selle organisatsiooniga tutvumise eesmärgil, kirjutab lahkumisel Eestist „Kaitse Kodu”le järgmist:

Pärast oma staaži lõpetamist kaitseliidus luban endale lühidalt iseloomustada minu viienädalast Eestis viibimist kaitseliitlaste keskel ning ühtlasi üldistes joontes ära märkida neid hüvesid, mis mulle iseäranis silma torkasid ja milliste tundmaõppimise ma endaga kaasa viin oma kodumaale.

Minu kaitseliitu tuleku siht oli selge: tutvuda kaitseliidu organisatsioonilise struktuuriga, sihtidega, ülesannetega ning töötingimustega.

Võin täna kinnitada, et selle sihi saavutasin, ja seda ainult tänu neile tingimustele ja õhkkonnale, millised leidsin kaitseliidus ja millised võimaldasid vabalt tutvuda kõige sellega, mis mind huvitas.

Esimesest momendist peale, mil viibisin Eesti pinnal, kõikjal ja alati sai mulle osaks südamik vastuvõtt nii kaitseliitlaste kui ka seltskonna poolt. Kui sellele lisan veel juure, et alati ja igal pool väljendus eestlase südamlikkus ja sümpaatia Poolale ja poolakale — siis annab see tunnistust nende soodsate tingimuste üle, millistes saatsin mööda oma staaži.

Kui vahest minu poolt kogutud andmetes leidub mõningaid „auke“ ja kui mina ei suutnud kõike tähele panna, siis pean tunnistama, et see sündis ainuüksi minu enda süü läbi, sest et minu informeerijate soovid, kes tahtsid mind igakülgelt ja täpselt tutvustada kõigega, olid täitsa silmanähtavad.

Kokku võttes muljeid oma Eestis viibimise ajast viin endaga kaasa kodumaale:

— põhjaliku kaitseliidu tundmaõppimise, mis kindlasti toob kasu Poola laskurliidule, viies sinna niisugused paremused kaitseliidu tegevusest ja organisatsioonist, millised osutuvad vastuvõtavaiks Poola pinnale;

— viin kaasa muljed, mis puutuvad seltskonna ja kaitseliidu õilsat koostööd ja mille reaalseid tulemusi oli mul võimalik rohkem kui üks kord konstateerida;

— viin kaasa ilusa pildi Eesti naiste tööst, kes on ühinenud naiskodukaitseesse;

— viin kaasa ilusa pildi seltskonna hoolest oma kõige noorema generatsiooni — selle rahva tuleviku — eest, keda kasvatatakse Noorte Kotkaste ridades kodanikeks, kes vääriksid kanda eestlase nime;

— viin kaasa sügava austuse eestlase kultusest oma kangelaste vastu, kes langesid iseseisvuse võitluses;

— viin kaasa imetlemise kaitseliidu ülemast ja ta lähemaist kaastöölitest nende ohvrimeelse töö eest kaitseliidu valmisoleku tasapinna tõstmises, et saavutada neid sihte, milliseid võib neilt nõuda isamaa;

— viin kaasa äratundmise eestlaste südamlikust ja sõbralikust suhtumisest poolakale, mis kahtlemata viivad vendlussidemete kõvendamisele mõlemate rahvaste vahel, missugusele teele on astunud ka õiglaselt ja avameelselt Poola Laskurühing;

— viin kaasa peale kõige teadmise, et eesti rahva jõud peitub tema organisatsioonilises koonduuses, kõrges kodanlik-ühiskondliku vaimu tasapinnas kui ka kõikide ühiskonnakihtide õilsais püüetes riigi ülesehituse alal.

Kriipsutades alla mõningaid nähtud hüvesid pean lisama juure, et tunnen end juba väga õnnelikuna, et nimelt minule isiklikult sai osaks tulek Eestisse ja et ma isiklikult sain tutvuda nii armsate ning tänasest päevast mulle nii kallite eestlastega. Sellega, mida nägin Eestis, võin veel rohkem tõsta minu kaasmaalaste huvi teie kodumaa vastu.

Wierzbicki,
kapten.

suuremaid või vähemaid vigastusi 36, nende hulgas mõlemad kirikud.

Lohutuseks käis surmakülvajate eneste käsi veelgi halvemini. Vaenulise laevastiku möödasõitu nende tulekul nägi üks vahilaev Osmussaare lähedal. See alarmeeris vene sõjalaevastiku. Kohtumine oli õõpimeduses Muhumaa lähedal. Vene laevu olnud arvult 50 ümber. Lahingut peeti helgiheitjate valgusel. Saksa lae-

vadest lasti põhja viis, kuna neli päästis udu. Vaenlase kaotust võis arvestada 700 mehega. Meeskonna päästmine osutus ägedas lahingus ja õõpimeduses kahtlemata võimatuks. Iga kaotatud laeva väärtus on keskmiselt 4 milj. kr. Vähemalt 700 inimest ja 4 × 7 milj. kr. nimetamisväärse vastutasuta! Igatahes kallis „külaskäik“.

V. O.

VÕRUMAA MALEVA

ja Latvia Valga kaitseliidu polgu vahelised laskevõistlused

Tänavune sügis möödus Võrumaa maleva laskurperel igasuguste võistluste tähe all. Laskevõistlusi on peetud õige mitmekesiseid ja mitmesuguste üksuste vahel. Pingutusrikkaim oli neist laskevõistlus Latvia Valga 7-da kaitseliidu polgu meeskonnaga, mis peeti ära Võrus 27. septembril.

See oli juba viies aasta Latvia meeskonnaga jõudu proovida. 5 aastat tagasi, s. o. 1927. a., Võrumaa maleva pealik tegi Valga kaitseliidu polgu ülemale ettepaneku omavaheliste laskevõistluste korraldamiseks. See oli veel aeg, millal laskeosavus astus oma esimesi, tagasihoidlikke samme, siis puudusid veel praegused kogemused laskekunsti ja laskevõistluste korraldamise alal. Vastavalt sellele ajale töötati välja ka võistlustingimused: kaugus 300 mtr., lamades käelt neli seeriat à 5 lasku, 5 proovilasku. Proovide tagajärjed näidatakse üksikult, kuna võistluslaskude tagajärjed tehakse laskureile teatavaks alles pärast kõikide võistluslaskude väljalaskmist. Kumbki pool paneb välja 10-mehelise laskurgrupi, paremuse otsustamisel võetakse arvesse kaheksa parema laskuri tagajärjed. Auhinnaks oli Võrumaa maleva poolt välja pandud kallihinnaline gladiatori kuju, mida tuli kaitsta kolm aastat järjestikku või viis aastat vaheldumisi.

Läti polgu ülemalt saabus ka nõusolek ja esimene laskevõistlus peeti ära juba 1927. a. sügisel Võrus, kus Võrumaa maleva kaheksa parema laskuri tagajärg oli 1071 silma — praeguse aja kohta küll naeruväärt väike, selle aja kohta aga väga hea saavutus. Lätlased suutsid välja lüüa ainult 852 silma, seega oli esimene võit Võrumaa malevale hiilgav, tervelt 219 silmaga.

Järgmisel aastal oli oodata suuremat konkureerimist, sest võis arvata, et lätlased tahavad oma eelmist kaotust ilmingimata tasa teha, võrukate ülim püüd aga oli — mitte kaotada. Järgmine kohtumine oli Läti Valgas. Siinsed tagajärjed näitasid, et mõlemad pooled olid tublisti aasta jooksul tööd teinud, eriti peab seda ütleva lätlaste kohta. Võrumaa 8 paremat laskurit saavutasid 1145 silma ja Läti meeskond — 1092 silma. Siin oli Võru ülekaal ainult 53 silma, mis eelmise aasta omast juba mitu korda vähem. Siin selgus, et on tegemist tugeva vastasega, kes kaotusega naljalt ei taha leppida, ja sai teatavaks, et Valga kaitseliidu polgu laskurmeeskond on Lätis üks tugevaimaid. Võrulasil oleks tarvis olnud võistlustingimuste kohaselt veel kolmas kord võita — ja auhind oleks olnud jäävalt käes. Kuid kolmandal võistlusel pööris õnn aga võrulasile selja: lätlased löid välja 1290 ja Võru ainult 1226 silma, seega võitsid lätlased 64-silmalise ülekaaluga. Veel täbaram lugu juhtus võrulasil läinud aastal, kus lätlased võitsid ainult viiesilmalise ülekaaluga (1271 ja 1276), kuid sellest oli küllalt, et kaotada. Nüüd oli ka lätlasil saavutatud järjestikku kaks võitu ja oleks olnud tarvis veel sel aastal võita ja auhind oleks nende olnud. Ahvardavaks muutus asjaolu veel seega, et käesoleval

aastal kohalike olude tõttu Võrumaa maleva meeskonnal puudusid võimalused korralikuks treeninguks ja tuli tugeva vastasega minna tulejoonele pooliku ettevalmistusega.

Latvia Valga meeskond saabus Võrru juba võistluste eelpäeval, 26. septembril, ja samal päeval korraldas treeningu. Jälgides nende laskmist torkas silma laskurite suur kohanemisvõime uutele oludele, nagu võõras tiir, teine valgustus jne. Proovilasud olid alul hoopis nõrgad, kuid iga lasuga paranesid tagajärjed ja laskmine lõppis täiesti heade tulemustega. Võrreldes Võru maleva meeskonna viimase ja lätlaste käesoleva treeningu tagajärgi selgus, et võrulasid olid ülekaalus ainult 10 silmaga. Ülekaal, nagu näha, oli õige väike ja raske oli otsustada, kelle poole ta võistlustel langeb.

Võistluspäeval asusid võistlejad pooled surmtõsisena tulejoonele. Ilmastiku olud jätsid nii mõndki soo-

*Võrumaa maleva ja Latvia Valga kaitseliidu polgu vahelised laskevõistlused.
Laskurmeeskonnad pärast võistlust.*

*Võrumaa maleva ja Latvia Valga kaitseliidu polgu vahelised laskevõistlused.
Laskurid tulejoonel.*

Võrumaa maleva ja Latvia Valga kaitseliidu polgu vahelised laskevõistlused.

Laskurid ja kohtunikud keha kinnitamas.

1. Võrumaa maleva pealik major J. Heljuste.
2. Latvia Valga k.-l. polgu ülema abi Mednis.
3. Võru linna jsk. esinaine pr. O. Koern.

vida, sest külm ilm ei jätnud oma mõju avaldamata ja valju tuulega oli püssi kaunis raske sihis hoida. Esimesed proovilasud ei näidanud veel midagi ja vastased paistsid olevat enam-vähem tasavägised. Pärast viimseid proove oli märgata võrulaste väikest ülekaalu, mispeale Läti vahekohtunik tähendab: „Täna jätame gladiaatori Võrru.“ Esimene vahetus tõi Võru malevale 24-silmalise ülekaalu. Mõlemad pooled lootsid nüüd teisele vahetusele, sest vahekord võis veel muutada. Teine vahetus suurendas veel Võru edu 9 silma võrra, nii et võistlus lõppis Võru ml. 33-silmalise ülekaaluga. Võru kaheksa parema laskuri tagajärjed olid 1377 ja Läti meeskonnal 1344 silma. Üksikasjalised tagajärjed on toodud tabelis allpool.

Võrumaa maleva meeskond:

1. Samariütel, Richard	179 silma
2. Verev, Robert	178 „
3. Onno, Paul	177 „

4. Peetson, August	175 silma
5. Mägi, Johan	169 „
6. Kõva, Olimar	169 „
7. Peterson, Osvald	165 „
8. Reimann, Jaan	165 „
9. Jürgenson, Oskar	163 „
10. Kalekaur, Eduard	147 „

Latvia Valga meeskond:

1. Musis, Arnolds	174 silma
2. Karnlis, Eduards	173 „
3. Kalnins, Aleksandrs	169 „
4. Bunge, Janis	169 „
5. Bole, Roberts	168 „
6. Ratnieks, Janis	167 „
7. Mucenieks, Karlis	164 „
8. Panders, Otto	160 „
9. Liepins, Aleksandrs	150 „
10. Purvits, Ernests	148 „

Kuuest väljapandud individuaal-auhinnast läks neli esimest Võrumaa maleva laskureile. Laskurperele pakub huvi jälgida, kui kavakindlalt on laskurite tasapind viie aasta jooksul tõusnud. Allpool tabelis on toodud nii Võru kui ka Läti laskurite keskmised saavutused (8 parimat) viie aasta jooksul.

Võru meesk.	Latvia Valga meesk.
1927. a. — 133,8 silma	106,5 silma
1928. a. — 143,1 „	136,5 „
1929. a. — 153,2 „	161,2 „
1930. a. — 158,8 „	159,5 „
1931. a. — 172,1 „	168,0 „

Nagu näha, on laskurid igal aastal saavutanud paremaid tagajärgi. Võru meeskonna tagajärgedes pole kõikumisi märgata. Latvia Valga meeskonnal juhtus aga 1930. a. küll väike tagasimine.

Nüüd on pingutuspäevad möödas ja Võrumaa maa-lev võib asuda sisemise väljaõppe tööle. Laskurid aga võivad täielise rahuldustundega vaadata tagasi oma tänuväärset tehtud tööle.

„KALMA SAUN“ V. KALAMAJA 11-A. TELEF. 440-71.

Saun on avatud kolm korda nädalas: neljapäeval, reedel ja laupäeval.

Kassa avatud saunapäevadel kl. 11 homm. kuni kl. 11 õht. Saun on hügieeniliselt arsti järelevalvel. Saunas meesmasseerija. Maniküür, pediküür ja näomassaaž, Omnibusepeatus: Soo—Jakobsoni.

Märkus: Kaitseliitlasile hinnaalandus ainult igal neljapäeval ja kui saun on pühade tõttu suletud, siis järgmisel saunapäeval.

POLONIA RESTITUTA — UUENDATUD POOLA UUESTISÜND

Maailmasõja esimene püsiv saavutus 5. nov. 1916. a.
Heakstegemine ajalookäigus

Neil päevil möödus 15 aastat sündmusest, mis seekord ei evinud üldiselt vääriolist tähelepanu ja hinnangut, vaid mattus siis käimasoleva maailmasõja mürinasse. Kuid hiljem selgus, et sel oli ajaloos kaugelt suurem tähtsus kui kõigil tolaeagseil sõjasündmustel Somme'i ääres ja mujal frontidel, mida siis jälgiti suure tähelepanuga, sest need olid kõik mööduvad ja suuremaid jälgi jätmatud nähtused, mida nüüd tuntakse ainult sõja ajaloo, kuna aga kõnesolev nähtus avalikkuse ette püstitas tähtsuse kaugeks tulevikuks. Seepärast on omakohast soodus aeg kõnesolevat asjaolu ligemalt vaadelda. 5. nov. 1916. a. avaldasid Saksa ja Austria keisrid ühtlase sisuga manifesti, millega Poola kuulutati rippumatuks riigiks päritava isevalitsuse ja põhiseadusliku riigikorraga. Nagu eelpool mainitud, ei antud sellele sündmusele siis üldiselt suuremat väärtust, sest tegelikult ei toonud ta olukorrasse mingit muutust, vaid esiotsa jäi Poolasse edasi kestma Saksa-Austria okupatsioonivõim ja manifesti täieline teostamine oli igatahes olenev sõja lõppotsusest, mida sel ajal ei suudetud ligilähedaltki aimata. Nagu teada, oli sõda oma kestvusel siis parajasti poole peal, ja möödunud 2¼ aasta jooksul polnud midagi sündinud, mida oleks võinud pidada otsustavaks. Nüüd aga teame, et sel ajal juba hakkas sündmuste kirjust segadikust välja kerima nähtusi, mis ennustasid sõjast sigivate saavutuste püsivaid äärjooni. Esimeseks niisuguseks nähtuseks oli eelmainitud Poola riigi uuestisündimise väljakuulutamise. Sellele järgnes teiseaasta hiljem Soome iseseisvaks kuulutamise (6. det. 1917. aastal) ja kolmandana — mis on eriti tähelepanuväärne — samasugune tegu Eestis, mil küll siis polnud otsekohesest tagajärge, aga millega põhimõtteliselt oli astutud otsustav samm. Kõik muud sõjas tekitatud suured muutused järgnesid hiljem. On arusaadav, et sõdivad pooled sel ajal oma täie tähelepanu pöörsid sõja käigule, misjuures Poola saatust oli kõrvaline asi ja ka erapooletud riigid, keda Poola asi üldse ei huvitanud, läksid kergesti mööda 5. nov. 1916. a. manifestist. Ainuke maa, kus juba seekord asja tähtsust taibati ja sellest palju ja põhjalikult harutati, oli Rootsi. Seda oli mul isiklikult võimalik jälgida, kuna parajasti sel ajal viibisin Stokholmis Rootsi ajalooliste arhiividega tutvumisel. Mul oli võimalus näha, kui suureks Rootsi avalik arvamine Poola riigi uuestisündimise hindas, rõhutas mitmeti, et tulgu sõjast midu mis tuleb — üks saavutus on selge ja kindel, mida enam keegi ei kõiguta: poolakad saavad nüüd endile oma uuendatud riigi kätte ja ajaloo käik parandab seega raske vea, mille tegi 18. sajandi lõpul, sallides Poola riigi lõhkumist. Kirjutati palju muudki, kuid erilist rõhku pandi kahele nähtusele. Esiti toonitati suure rahuldustundega, et

Poola riigi uuesti asutamine on Rootsi saatusele suure tähtsusega, otse hädavajaline, kuna see ilmselt nõrgendab Rootsi idapoolse põlise vaenlase, Venemaa, Rootsilile nii kardetavat edaspidist võimupüüet enda laiutamiseks. Teatavasti seisis Rootsi riik juba oma algusaegadest peale teravas vastolus Venega, kuna nende piirid Soomes kokku puutusid ja kumbki teist sealt püüdis eemale tõrjuda, mistõttu piirjoon vahete vahel nihkus teisale. Selle nähtuse najal on mõistetav, miks Rootsi suurele sõjakuningale Karl XII Stokholmis püstitatud mälestussammas on asetatud seisendisse, kus kuningas oma palge on pöörnud ja mõõka hoidva parema käe on sirutanud idasse, Venemaa poole, nagu tahtes öelda: „Rootslased, seal on vaenlane!“

Sajandeid kestnud võitluste järele tõrjus Venemaa viimaks Rootsi võimu 19. sajandi alul Soomest lõplikult välja Põhjalahe taha ja võidi arvata, et ta isu on täis ja ta enam ei riku läänepoolse naabri rahu. Nii näiski olevat asi ligema sajandi jooksul, aga siis ilmusid tunnusmärgid, et „Vene karul“ veelgi on iha oma kätte sirutada kaugemale läände, Põhjamere rannani, Norra Nordingi sadamani, et seda omandada uueks värvaks läände, lahtisele ookeanile. Teatavasti oli Venemaa otse samasuguses sihis endale Vaikse mere rannale rajanud Vladivostoki (idavalitseja) sõjakindluse, kust mõtles laiutada oma võimu Suure ookeani üle. Aga Venele õnnetu Jaapani sõda a. 1904—1905 tõmbas sealpoolsele kavatsustele paksu kriipsu peale ja kärpis mõjuvalt „Vene kotka“ tiibade lendu idas. Seetõttu pöörisi ta oma pilgu uuesti läände. Teadagi ei kõneldud neist kavatsustest ametlikult midagi, aga et tasakesi midagi oli haudumas, tõendasid mitmed tunnused. Vene väe ülemjuhataja Jaapani sõjas Kuropatkini avaldas pikema teose Venemaa sõdade ajaloo ja ta laiendustarbete, milles viipas tarvidusele Vene võimule otsida teed Atlandi (Põhjamere) rannikule. Vene seaduslike ringkondade kavatsus Ladoga poolt läbi Ida-Soome ehitada raudtee Tornio jõeni (Rootsi piiril) oli ilmselt sõjalise otstarbe maiguga, sest majanduslikult poleks sel teel olnud mingit mõtet, kuna Soome raudteed muidugi käisid Viiburist Tornioni ja harva rahvastikuga Ida-Soome ei võinud sellele ligilähedaltki anda ainete vedu.

Seetõttu oli mõistetav, et Rootsis maailmasõja eel hakkas uuesti kuuluma hoiatushääli, et oldagu valvel „ida halla“ ees. Eriti tugevasti tõstis selleks hääli Rootsi kuulus uurimisreisija, kirjanik Sven Hedin, kes oma idamaa-reisidel oli isiklikult õppinud tundma Vene võimu hädaohtlikkust. Need hoiatused avaldasid mõju. Rootsis hakati mõtlema ja kaaluma oma sõjaväe seadusvõimu tõstmist. Kui riigipäev selle püüde

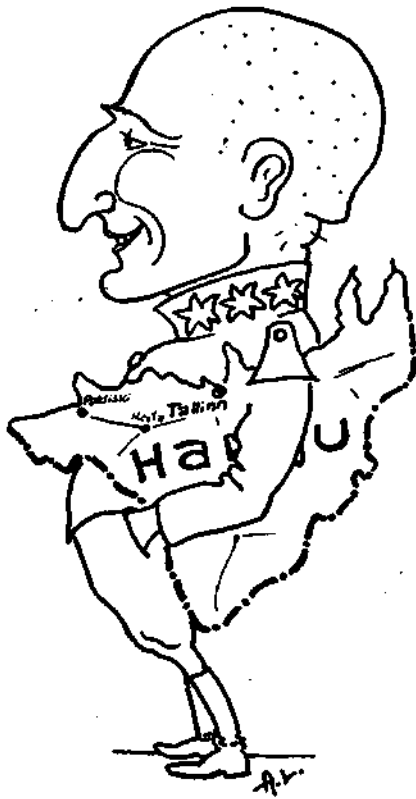
vastu jahe oli, ärkas eriti Rootsi maarahva hingeelus, kuhu oli sügavasse juurdunud venevaenulisy, õieti tungev käärimine, mis väljendus suurejoonelises talurahva meeleavalduskäigus Stokholmi (veebruaris 1914. a.) kuninga juure, kus avaldati tungivalt palvet, et kuningas „seisaks valvel maa julgeoleku eest“. Ja kuningas tunnistas oma pooltki seisukorra tõsidust.

Enne aga kui ses sihis midagi oleks saadud ette võtta puhkes (juba sama aasta suvel) maailmasõda. Otsekoheselt ei puudutanud sõja süttimise põhjused Rootsit sugugi ja nii oli täiesti loomulik, et ta jäi sõjast eemale. Aga eelmainitud asjaolu — hirm Venemaa eest — mõjutas Rootsi rahvuslikke ringkondi õige suuresti ja teritas nende tähelepanu sõja käigu kohta. Õige laialt mõeldi ja öeldigi, et nüüd oleks aeg ka oma poolt sekka lüüa. Tõepoolest seisis esimestel sõjakuudel Rootsi sõtta astumine Vene vastu mitmel puhul silmapiiril. Eraviisil on teatavaks saanud, et Tallinna sadamas seisva Vene laevastiku ohvitseride ringkondades arvestati tõsiselt Rootsi laevastiku ilmumist Vene vetesse ja seati end selleks valmis. Oli teisigi tunnismärke, mis viipasid sinna poole*). Selle kõva käärimise juures, mis oli maad võtnud Rootsi rahvas, pidas valitsus kindlat erapooletust ja tegi seda õigusega, sest Rootsi sõtta astumine oleks rängasti vapustanud riigi majanduslikku seisukorda, mis erapooletuna püsides oli talle haruldaselt soodus, sest kogu läbikäimine Venemaa ja ta läänepoolsete liitlaste ja ka erapooletute riikide vahel sündis Rootsimaa kaudu, millest saadi rohkem tulu. Seda asjaolu hinnates seisis eriti ärilised ringkonnad täie rõhuga erapooletusse jäämise poolt. Teistpidi kaldus vabameelsete ringkondade poolehoid, mis küll polnud põrmugi venesõbralik, ometi enam lääneriikide kui Saksamaa poole ja nad poleks meeleldi näinud Saksamaaga sõjaks liitumist.

Sõja järele on Saksa sõjaväelistes ringkondades palju kõneldud „möödalastud võimalustest“ ja targutatud, Saksamaa teinud sellega suure vea, et sõja alul pööris oma palge esireas läände, püüdes Prantsusmaad purustada, mis ometi ei õnnestunud, kuna palju õigem oleks olnud enne arvestada Venemaad ja tõmmata

*) Eriti huvitav ja tähelepanu vääriv on asjalugu, et Vene admiral Essen kord laevastikule otsekohe käsu annud Rootsi randa sõita ja Rootsi laevastikuga asuda võitlusse, tahtes sellega jõuda ette rootslaste algatusele. Kuid Vene vägede ülemjuhataja kiire keeld sundis teda peatuma. Sellest leidub pikem kirjeldus „Kaitse Kodu!“ 1929. a. nr. 25 ja 26 „Rootsi maailmasõja veerel“.

enda seltsi venevaenuline Rootsi ja Rumeenia, siis võit oleks olnud kindel. Tagantjärele on aga kõik targad. Rootsil ja Rumeenial olid ikkagi oma erihuvid, mis igatahes ühte ei käinud Saksamaa omadega. Igatahes on asjalugu nii, et Saksamaa sõja alul Rootsi abi ei ihaldanudki, kuna arvas seda mitte vajavat. Teiseks oli Saksamaal Rootsi erapooletusest majanduslikult suur tulu, kuna ta seetõttu Rootsist ja selle kaudu sai igasuguseid tarbeaineid tuua, mis poleks võimalik olnud Rootsi sõjast osavõtmisel. Nii jäi Rootsi kogu sõja kestes erapooletuks, olgugi et seal tegutses kaunis mõjukas „aktivistlik vool“ oma häälekandjaga „Svenska Lösen“, kus alati tuletati meele, et kuna koguni jõuetu Türgimaa on usaldanud tühistada temale Vene poolt pealesunnitud rasked rahulepingud, siis tuleks ometi Rootsil teha sedasama Hamina ja Uusikaupunki rahulepingutega, mis talt rõõvisid Soome ja Läänemere maad, aga need hääled ei löönud läbi.

Harju maleva pealtik maj. K. SAAR.

Kõigest sellest, mis siin seletatud, on arusaadav, et kuigi Rootsimaa ei tunnud tarviliseks ise asuda osavõtule Vene võimu murdmisest, siis rahva enamikus ometi kõige kõrgemal määral hinnati iga asja, mis nõrgendaks Vene võimu ja sellega vähendaks Rootsile sealtpoolt tekkivat hädaohtu. Selleks peeti õigusega esmajärguliseks sammuks Poola riigi uuendamist, mis loomusunniliselt asuks Venemaale võistlejaks ja seega tõmbaks teda eemale Põhja piirilt. Mõistagi avaldati seejuures ka sügavat kahjatsust selle üle, et Rootsi ja Poola riigid, kes üksteisest eemal olles midu kuskil vaenuliselt kokku ei puutunud, Läänemere maade omandamise pärast raskesti riidu läksid ja end mitmelis sõdades kogu sajandi kestes vastastikkü väsitasid, nii mahti andes

mõlemale vaenulisele Venemaale oma võimu paisutada ja nii võimalus luua Rootsi võimu murda, Poola aga üsna hävitada. Endastmõistetavalt seletasid rootslased oma seisukohast vaadeldes, et ses mõistmatus väenus suurem süü olevat poolakail, kes ei suutnud leppida Liivimaa kaotusega, mis ometi õieti välispool ta loomulikke piire seisis, kuna nii tõuliselt kui ka kultuuriliselt ja usuliselt Läänemere maad kuulusid palju paremini Poolale kui Rootsile, vaid jonnakalt seda tagasi püüdes astusid Põhja sõjas liitu Venemaaga, mis kujunes Poolale otse enesetappeks ja valmistas teed Poolamaa hukkumisele. Oma poolt olevat rootslased küll püüdnud vana paha unustada ja poolakale pärast kasulikud olla, nimelt 18. sajandi lõpul kui Poola riik juba hukatuse serval seisis, tahtis Rootsimaa Vene saagiannust seega taltsutada, et oma poolt

Venega sõtta astus a. 1788—1799, muidugi oma huvides. Oleksid poolakad otse samal ajal võtnud ette oma isamaalise sõja, mida tegid alles 5 a. hiljem Cosziusko juhul, oleks sel olnud vast teine tagajärg, aga poolakad ei mõistnud „tunnikesta tarvitada“. Tuletati sedagi meele, et Poola vabadussõdade ajal 1830—1863. a. rootslased kõigest hingest olid poolakate püüdeile peri ja avaldasid neile kaastunnet, kuigi tegelikult ei suutnud aidata. Nüüd aga, millal poolakate ammune iha on teostumas, tervitab kogu Rootsi seda sündmust suurima heameelega ja rõõmuga, lootuses, et edaspidi enam mingi asi ei tule nendele riikide vahelkorda, vaid et nad oskavad hinnata oma elutarvidusi, mis neid kutsuvad käima käsi-käes mõlemate ühise põlise vaenlase (Vene) vastu. Mis seni kuulnud, oli rootslaste vaadete üks külg oma huvide suunalt vaadeldes. Teisest küljest aga hinnati kõnesolevat sündmust kõrgemalt vaatekohalt — üldinimlikult — ja nähti selles tähelepandavat, „ajaloolist heakstegemist“. Teatavasti on mõiste „heakstegemine“ omandanud maailmasõjale järgnenud rahulepinguis õige tähtsa koha: Saksamaale pealepandud sõjamakse nimetati sõjakahjude heakstegemiseks. See on ajutine nähtus, kuid püsivaks tuleb pidada neid suuri muudatusi, mis maailmasõda on toonud mitmete rahvaste elustamiseks ja uuendamiseks, kellelt see mõnesuguste ajalooliste eksisammude tõttu oli läinud kaduma (nende liiki kuulub ka Eesti).

Kõigi nende „heakstegemiste“ etteotsa tuleb kahtlemata seada Poola riigi uuestisünd. Et suure ja mõjuka kultuurirahva omariikluse hävitamine, mis oli kestnud kolmveerand aastatuhandet, oli ajalooline eksisamm, see on küll üldiselt tunnustatud vaade asjalikult mõtlevais ringkonnis. Ta oli niihästi õiguse- kui ka loomuvastane, seega hoopis ülekohtune ja mitte püsivaks jääv, sest loomulike vastu võitlemine on inimestel asjatu nii poliitikas kui ka muidu. Kord mõnesuguste asjaolude tõttu Poola riik võidi küll hävitada, kuid mitte Poola rahva st. See nõudis kogu oma olemusega oma edasikestvist ja ka omariikluse uuendamist. Eesti iseseisvuse väljakuulutamise manifestis on tabavalt öeldud, et Eesti kunagi pole kaotanud lootust iseseisvaks saada. See lootus maksab Poola rahva kohta palju suuremal määral, sest tal oli oma minevikust hoopis mõjuvamaid mälestusi kui eestlasil, ta ei saanudki teisiti mõelda kui ikka püüda oma riiklikku iseseisvust.

Väliseltki paistavad silma mõned tunnusemärgid, mis näitavad, kui loomuvastane ja seega läbiviimatu oli Poola riiki lõpetavate võimude vaade nende tege-

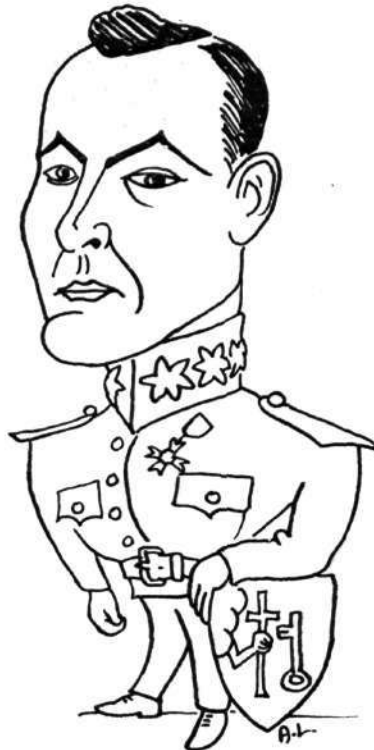
vuses, kui nad otsustasid ja omavahel kokku leppisid selle kohta, et Poola riiki iganes enam ei või uuendada, ja tuleb jätta Poola nimegi ametlikult tarvitamine, et selle mõiste heita unustusse. Selle vaate kohaselt nimetaski Preisimaa endale saadud Poolamaa osa ametlikult Lõuna-Preisimaaks, Vene riik oma saagi lihtsalt „läänepoolseiks kubermangudeks“. Sellele võimumäärusele vastasid aga Poola isamaalased oma vägeva rahvusliku hüüdsõnaga: „Veel pole kadund Poolamaa!“, mis kujunes Poola isamaalsuse väljendushüüdeks kogu nende iseseisvuse aja kestes, millega iga kord

vastati nurjunud vabaduspüüde korral. Isegi Poolamaad jaganud riigid ei suutnud kuigi kaua püsida oma seisukohal Poola nime mittetarvitamises, vaid Napoleoni sõdade järele (mille kestes isegi Poola omariiklus oli juba uuendatud, olgugi poolikult ja ebakõlalise „Varssavi riigi“ nimega). Euroopa olude uuestikorraldamisel Viini rahulepingus arvas Vene keiser tarviliseks anda endale saanud Poolamaa osale otse ametlikult nimetus „Poola kuningriik“, mis küll pidi olema tema valitsuse all seisv Vene riigi lahutamatu osa. Aga kaunis laialine sisemine iseseisvus oli Poolal ometi. See seisukord ei püsinud küll kaua, vaid seda hakati jällegi kitsendama ja 1831. a. õnnetu vabadussõja tagajärjel (millest „Kaitse Kodu!“s viimasel ajal on kõneldud) kaotati see mässukaristuseks ja seati Poolamaa ühte muu Vene riigiga. 1863. aasta uue vabadussõja järele heideti ametlikult Poola nimetus hoopis kõrvale, maad hüüti „Visla-äärseiks kubermangudeks“ (kuid oma tiitlis jätsid Vene keisrid ikkagi alles nimetuse „Poola kuningas“).

Aga ei see Poola nime põlgamise

nähtus ega paljud muud tema sarnased meelevaardused suutnud olukorda sisemiselt sugugi muuta, vaid Poola rahvas elas ka riiklikult jaotatud olekus rahvuslikult priskesti edasi, ja — mis väga tähelepandav — ka kultuuriliselt. Ei suutnud riigi piirid ega muud välised tõkked takistada poolakate ühistunnet ega nõrgestada nende kultuurilist ühtekuuluvust, vaid see võttis tähelepandavalt lahutatud olekus koguni suuremat tõusu ja hoogu kui enne. Ja kultuuriliselt, kirjanduse, teaduse ja kunsti alal, edenedes ja kosudes kogu kultuurilmas tähelepanu ja lugupidamist nõudes, sündiski „uus Poola“ hoopis varemini kui riiklikult. Otse loomusunnil nõudis see kultuuriline, sisemine uuenemine endale väljendust ka väliselt omariikluse uuendamiseks.

Õieti tähelepandav ongi, et mitmed eelmised Poola vabaduspüüded nurjusid peaaegselt seetõttu, et olid nõrgasti ette valmistatud ja juhitud. Viimane uuestisündimisvool, mis tõepoolest viis sihile, võttis alguse

Pärnu maleva pealik
maj. J. LUGUS.

ja kujunes välja Poolamaa kultuurilisemas osas, Austria all olevas Galiitsias. Jagatud Poolamaa osadest oli algusest peale Galiitsia teistest paremas seisukorras, kuna Austria mitmerahvuslikus riigis muulaste rahvuslik surve oli nõrgem kui riigirahvuslikku jume kandval Vene- ja Preisimaal. Sellest siis tuligi, et Galiitsias kunagi ei tekkinud sarnast vastolu valitsuse vastu nagu teisel poolakate juures. Ja Austria riigi uuestikorraldamisel 1867, millal Ungari sai endale täielise sisemise iseseisvuse, omandasid ka Galiitsia poolakad rohkesti rahvuslikke õigusi, neile anti laialine kogukondlik omavalitsus, Poola keel pandi ametlikuks keeleks, ka kohtus ja koolides, Krakovi ülikooliski. Seetõttu võis Galiitsias Poola rahvuslik edu ja kultuur mõjukalt kosuda. Austria riigi nõukogus (parlamendis) oli Poola esindajate ühingul („kolol“) tähtis seisukoht ja mitmed tähtsamad Austria riigimehed olid poolakad.

Sellest asjaolust kujunes välja paljude Poola isamaalaste juures vaade, et Poolamaa tuleks uuendada esiteks mitte täitsa iseseisvana, milleks puudusid võimalused, vaid Ungari eeskujul luua Poola riik Austriaga ühise valitseja all, sisemiselt aga iseseisvana. Muidugi oli hädatarviline sellesse kaasa tõmmata ka Vene Poolamaa, mida loodeti teostada sõja puhul Austria ja Venemaa vahel, milline võimalus ajajooksul ikka enam hakkas silmapiirile kerkima. 1908. a. muutus Vene-Austria vahekord Bosnia omandamise pärast, mis Venemaa vihale ajas, juba õige teravaks. Kuid seekord saadi asi rahuliselt lahendada (Preisi Poolamaa saatus jäi esialgu lahtiseks).

Kuna Poola rahvusliku liikumise nimekamad juhid püsisid äraootaval seisukohal, asus väliselt vähemajuline, aga tuline teoinimene, pärastine Poola suurmees Pilsudski oma käel agarale tegevusele tulevaste sündmuste puhuks. Ta tundis terava pilguga, et Vene-Austria sõda on ikkagi ainult ajaküsimus, ja hakkas korraldama Poola noorsugu kaitseeltsides sõjalisele tegevusele, milleks oskas nõutada luba Austria võimudelt, seletades, et sõja puhul Venemaaga oleks äärmise tähtsusega Vene-Poolas rahvusliku mässu õhutamise Austria toetusel. Kaitseeltsid asusidki pea laialiselt tegevusse, asutati isegi ohvitseride kool, kuigi salajane. Nii seisid asjad 1914. a. suvel maailmasõja lahtipuhkemisel, mis tõi jalapealt päevakorrale ka Poolamaa edaspidise saatuse küsimuse, nii-et Poola riigi uuenemise mõte hakkas liikuma nagu õhus. Veel kaugelt suuremal määral kui eelpool kuulsime Rootsist oli poolakail endil tunne, et nüüd peab midagi sündima. Samuti nagu 18. sajandi lõpupoolel Poola riigi

lõpetamine heitis oma varju juba mõni aeg ette, sündis nüüd Poola riigi uuendamise mõttega. Jalapealt taipasid mõlemad sõdivad pooled, et neile poolakate poolehoid on väga vajaline, tegid seetõttu viimaseile „silmi“. Vene sõjavägede ülemjuhataja Nikolai Nikolajevitš avaldas 14. aug. 1914 paljutõotava kuulutuse, milles lubati kõik Poola maa-osad, „lõhkkärjastatud Poolamaa keha“, jälle ühendada ja sellele anda laialine omavalitsus (autonoomia) riigi kujul, kuid ikka Venemaa küljes. Selle meelituse kohta puudus aga poolakail endiste kogemuste tõttu usaldus, kuna pealegi kuulutus oli antud ainult väejuhataja poolt, riigivalitsus aga ei lausunud sellest sõnagi ega kohustunud millegagi lubaduste teostamiseks. Pealegi kohutasid venelaste hirmuteod Galiitsias, kuhu nad olid tunginud, poolakaid põhjani.

*Pärnu maleva pealiku abi
hra JAKOBSON.*

Hoopis teine tagajärg oli poolakate endi algatatud ettevõttel Austriaga ühes töötamise kaudu rajada tee Poola riigi uuenemisele. Pilsudski sõlmis kokkuleppe keskriikidega, mille najal sai õiguse kujundada Poola rahvuslikku sõjaväge, leegione, milleks pandi liikvele kõik Poola kaitseorganisatsioonid. Nendega tungis ta (esiotsa 1200 mehega) kiirmarsil Vene Poolasse, kus kutsus ellu laialise rahvaliidumise ja liitumise ta leegionidega. Selle tagajärjel tekkis Galiitsias „ülemrahvuskomitee“, omakohast esimene Poola rahva esindus, kes asus Poola uuenemise asju ajama. See seadis kokku lepituskava keskriikidega, milles aga olid tuleviku kujundamise kohta ainult äärjooned. Mis edaspidi saab, pidi olenema asja käigust. Ja olenes ka — poolakaille soodsalt.

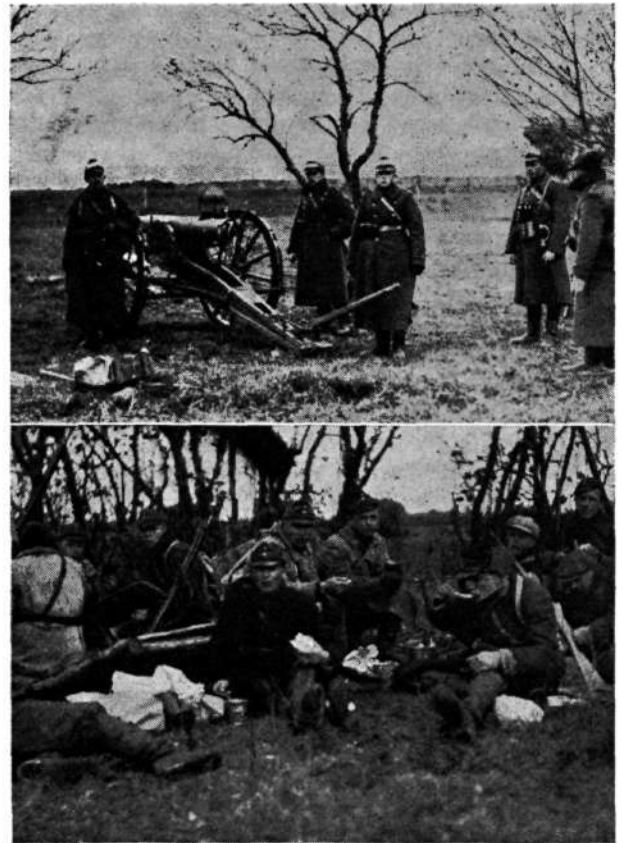
Poola leegionide mõjukas tegevus sõjas keskriikide kasuks (kelle ülemjuhatusel nad allusid) äratas lugupidamist, ja kui 1915. a. tööpoolest Vene all olev „Kongress-Poolamaa“ sattus keskriikide võimu alla, kujunesid olud nii, et oli vaja Poola tuleviku kohta midagi kindlamat otsustada. Muidugi oma huvides, poolakail lootes seda suuremat jõupingutust nende tuluks, kuid väliselt oma suurmeelsust näidates, kirjutasid siis keskriigid 5. nov. 1916. a. eelpoolmainitud manifesti Poola riigi uuesti asutamiseks.

Mõistagi tekitas see samm poolakaille rohkesti rõõmu, kuid tõi ka pettumuse. Sest ta ei annud kaugeltki seda, mida loodeti. Tulevane Poola riik oli küll nimeiliselt välja kuulutatud, kuid lahtiseks olid jäetud niihästi piiride kui ka riigiõigusliku korra küsimused. Uue riigi maa-alaks oli esialgu määratud ainult senine Venele allunud Poolamaa, n. n. „Kongress-Poola“, kuid igatahes pidi sellega liituma ka Galiitsia, mille kohta Austria keiser algataski selle maa erandliku seis-

Kaitseliidu Narva maleva 7. aastapäevaks

Rahva eluline, aga ka kõrgem idee — hoolt kanda oma kodukolde puutumatus ja julgeoleku kindlustamise eest — on liikuma pannud suure hulga teadlikke kodanikke, kes on koondunud kaitseliidu ümber üle kogu maa kodanike endakaitse põhimõttel. Maa, dr. M. Veskega üheldes, Peipsi rannalt Läänemereeni ja Munamäelt Soome laheni hindab kaitseliidu tähtsust ja elab kaasa sellele liikumisele. Seejuures aga eestlaste ajalugu tuletab meele, kuidas nende kodumaa üksikud nurgad aastasadade kestes on olnud võõrastele nagu värvavaks maale tungimisel.

Selles mõttes just Narva oma geograafilise asendi tõttu eriti on pidanud vaenlasi vastu võtma küll orduriigi, küll põhja-sõja, küll vabadussõja päevil. Isegi 1. detsembri mässumehed piiri tagant liikusid pealinna Narva kaudu. Narvale on langenud ikka need esimesed loobid. Küllalt kerge on siit teha järeldusi, millised ülesanded lasuvad kaitseliidu Narva maleval, kui ta peab oma pühimaks kohuseks olla kogu jõuga abiks kodumaa kaitsmisel. Eks ole Narva oma lähema ümbirusega seda ka näidanud. Kui 1918. aasta lõpul Saksa okupatsiooniväed Narvast lahkusid ja linna kaitseta jätsid, vene enamlaste väed aga omakord ähvardasid Narva jõe tagant Narva vallutada, leidis linnas üksikuid koolipoisse ja Auveres ja Vaivaras mehi, kes vabatahtlikult oma algatusel organiseerimatult julgesid kätte võtta relvad ja asuda linna ette positsioonile vaenlase kavatsuste takistamiseks. Et seekord küllal-

Narva maleva taktikaline õppus 18. okt. 1931. a.
Soldino juures.

daselt jõudu ei jatkunud, oli arusaadav, aga tähtsuse omandas ses asjas nähe, et enesekaitse ideel oli reaalne kuju. Paari kuu kestes tekkis ometi kaitsevägi, kes puhastas kodumaa rajad vaenlasest.

koha kava väljatöötamise — Preisile allunud Poola pidi aga ikkagi uue riigi piiridest välja jääma. Samuti oli koguni udune keskriikide nõue, et tulevane kuningriik seisaks ligemas ühenduses keskriikidega. See oleks aga kitsendanud ta iseseisvat võimuavaldust. Esiolgu katsuti leppida sellega, mis oli saavutatud. Võeti kaalumisele uue Poola kuninga küsimus. Mõnede Stokholmis olevate Poola tegelaste käest kuulsin, et arvati kohaseks kuningaks võtta Austria prints Franz Stefan, millega oleks kindlustatud Galiitsia kättesaamine ja ühine tegevus Austriaga.

Edaspidine asjakäik lükkas need kaalutlused kõik ümber ja võimaldas Poolale kaugelt parema, õiglasema ja nõuetekohasema uuestisündimise kui see 5. nov. 1916 manifestis oli näidatud. Kuid nende asjade kirjeldamine ei puutu enam siia. Olgugi et kõnesoleval sündmusel polnud kuigi palju tegelikke tagajärgi, õige suur põhimõtteline tähendus oli tal ikkagi. Küll oli kõnesolev manifest antud ainult ühe sõdiva poole poolt, kes pealegi hiljem sõjas alla jäi, vastane pool ei võtnud seda teatavakski, sest Venemaast rääkimata, kel-

lele asi oli otse hoobiks näkku, ei võinud ka ta liitlased sallida uut Poolat niisugusena nagu tahtsid keskriigid. Aga ikkagi oli neilgi täiesti selge, et astutud sammu enam ei saa peatada ega Poola uuestisündi takistada, vaid sellele võidi ainult anda teine jume. Sedasama tunti kogu maailmas. Kui Ameerika president Wilson 1918. a. alul seadis üles oma alustingimused üldiseks rahutegemiseks, seisis ta 13 punkti seas ka Poola riigi uuesti asutamise nõue vaba väljapääsuga merele. Liitriigid olid sellega täiesti peri ja ka keskriigid ei võinudki enam vastu vaielda, kuna asi oli nende endi algatatud. Edaspidisel asjade käigul, nimelt keskriikide kokkuvarisemise tõttu, võttis Poola uuestisündimine kindla kuju ja kaks aastat pärast kõnesoleva manifesti ilmumist, 11. nov. 1918. a., võis Pilsudski Varssavis keskriikide seatud võimudelt mingi takistuseta võtta vastu uue Poola riigi valitsusasjad. Seega oli loodud tõeline Polonia restituta (uuenatud Poola). Oli teostatud suureviisiline ajalooline heakstegemine. 5. nov. 1916. a. sündmus oli sellele aga eel-sammuks.

H. Prants.

*Narva maleva taktikaline õppus 18. okt. 1931. a.
Soldino juures.*

Mineviku lood tiivustagu kodukaitse tegelasi olevikus ja tulevikus, eriti just Narvas, mis on piirikants ja eelpost ida poole. Ei saa salata, et siin majanduslik kehvus kodanikke vast rohkem rõhub kui teistes maa-kohtades, mis rahvuslikku aateilma igakord ei lase paista täies selguses, kuid sellest hoolimata aateline elu süveneb ja levib laiemates hulkades. Nii ka kaitseliit sammub eduteed.

Tagasi vaadates läinud aasta tegevusele, võib kõigiti rahule jääda saavutustega. Võime meele tuletada, et igasugused võistlused, mida korraldatud oma malevas või üleriiklikus ulatuses, on suudetud rahuldavalt pidada ja kohtadele tulla. Viljandi üleriiklikel suusavõistlustel tuli Narva malev teisele kohale. 16. augustil Tallinnas peetud üleriiklikel laskemeistri-võistlustel omandasid Narva maleva meeskonnad teisi ja kolmandaid kohti. Arvuliselt on malev kasvanud. Juure on tulnud isegi kaks uut allüksust. Nii organiseeriti Kreenholmis üksik kompanii, kus kaitseliitlasi üle 60 mehe. Teine sama suur kompanii tekkis kalevi- ja linavabrikus. Väärrib erilist tähelepanu, et kõigi vabrikute valitsused on nende uute üksuste organiseerimisel suurt abi annud, varustades kõiki mehi pealaest jala-tallani.

14. juunil olid taktikalised õppused kogu malevale Kulgu piirkonnas. Õppuste juures viibis kaitseliidu peastaap terves koosseisus. Töö tulemustega jäädid rahule. Ka kaitseliitlased ise tundsid suurt rahuldust kordaläinud tööst. Suuremaks sündmuseks Narvale oli läinud aastal ka Virumaa VI laulupidu 28. juunil Joaorus, mis kõigiti korda läks ja mille heaks kordaminekuks ka kaitseliit suuresti kaasa aitas, peamiselt korrapidamise alal. Kogu korrapidamine oli kaitseliidu käes, kes oma ülesandega tuli väga toredasti toime. Tuhandele kodanikele, kes laulupeost osa võtsid, jättis kord hea mulje. 26. juulil külastas Narva hr. riigivanem K. Päts ühes välisriikide saadikutega. Kaitseliit sel puhul oli riigivanemat vastu võtmas mitmes kohas, seistes spaleeridena nii linnas, Jõesuus kui ka Vaivaras.

Kaitseliidule on kaasa tunnud ja kaasa aidanud väga tähtsal määral kaitsevägi. Eriliselt on hinnatav 1. diviisi ülema kindral Tõnissoni nõu ja abi.

Jatkugu jõudu ja tahet kaitseliidu perel töötamiseks ka tuleval aastal. Kui vahest muret teeb majanduslik külg, siis ometi ei või seepärast keegi nõutult seisma jääda ega pead norgu lasta. Meeleolu peab püsima. See annab sisemist jõudu, see kihutab loovale tööle, mis on meie tuleviku tugevaim pant.

K. M.

Pille gaasihüvitamisest ru'l- ja käsioellega.

GAASIKAITSE- PÄEVAD TARTUS

Veel enne maailmasõda ja ka maailmasõja ajal ei mõelnud keegi vaenlase võitlusvõimetuks tegemiseks või hävitamiseks tarvitusele võtta keemilisi aineid, sest

Gaasikaitse näituse elav sõna ehk mees, kes seletab vahelpidamatult 48 tundi.

Kurask! Pean vist ülikoolist välja astuma, sest selles maskis ei saa suitsetada ega keelt kasta.

usk tulirelva võimesse oli seevõrra suur, et keemiliste ainete kasutamine näis olevat üleliigne. Niipea kui liikuv sõda aga positsioonisõjaks muutus, oli vaja leida uus võitlusvahend vaenlase väljatõrjumiseks kindlustatud asukohtadest. Selleks vahendiks osutus gaas, „sõjagaas“ ehk — kuidas rahvas teda nimetab — „mürkgaas“.

Tema kasutamine sõjas on rajatud sellele, et paisatakse õhku aineid, mis kahjulikud elavolevusele sissehingamisel ja viibimisel nende atmosfääris.

Maailmasõjas tarvitati sõjagaasi ainult sõjaväljal. Gaaside all kannatasid ainult sõjaväelased ja nende asulate elanikud, kes sattusid sõjategevuse piirkonda. Tol ajal ei gaasitud veel seljataguseid asutusi ja asulaid, kuid tulevikus on seda kindlasti oodata.

Praegu ei ole sõda ilma tugeva lennuväeta enam üldse mõeldav ja lennuväe tähtsus näib alatiselt kasvavat. Sõja puhul võtavad lennukid endaga kaasa sõjagaasiga täidetud pomme, lendavad kaugele vaenlase seljataha ja mürgitavad tööstusrajoone, raudteejaamu, kaitsevägede kogunemispunkte ja teisi elutsentreid, tekitades seal paanikat ja segadust ning surma. Et seejuures ka rahulikud elanikud gaasidesse satuvad — on täitsa kindel.

Seepärast oleme kohustatud endid varustama vastavate kaitseabinõudega, peame olema teadlikud mürkgaaside ohust ja mõistma toimida gaasidesse sattumise puhul.

Kaitseliit on võtnud endale ülesandeks esijoones täielikult tutvuda selle ohuga ja kõigi vastuabinõudega selle vastu ning selle järele oma teadmisi levitada laiematesse rahvahulkadesse, et iga kodanik meil saaks sama teadlikuks sel alal — sest sellest võib oleneda meie rahva olemasolu.

Nimetatud eesmärgiga esijoones, teisest küljest aga soovides tõsta kaitseliidu gaasimeeskondade väljaõppe tasapinda gaasikaitse alal ning pakkuda neile kogemusi praktilises gaasi hävitamises — korraldati Tartus Tartu maleva poolt 24 kuni 28. oktoobrini k. a. gaasikaitse-päevad. Gaasikaitse-päevade korraldamise küsimus ei tekkinud kaitseliidu juhtidel mitte üleöö, vaid seda küsimust on kaalutud juba pikemat aega. Kõige mõjuvamaks teguriks gaasikaitse-päevade edasilükkamiseks oli gaasikomandode meeskondade varustuse sundus. Hädatarviliku varustuse said gaasikomandod alles tänava suvel ja varasügisel. Oli esimene varustus käes, algasid üle terve maa harjutused ja

ÜKS HUVITAVAIMAID LASKEVÕISTLUSI EELOLEVAL TALVEL

Tingitult põhjamaa karmidest ilmastiku oludest ei saa Eesti laskurid kogu aasta läbi intensiivselt harrastada laskesporti. Kui pakane näpistab päkka ja suur sõrm kangestub, nii et on tükk tööd tema läbiajamisega triklikaitsest, siis kaugenevad viimased protsendid ka kangemailgi meestel ja silm kipub vaatama asjale läbi algaja prilli.

Väike seisak on ka laskevõistlustes. On küll kuulda, et kaitseliit kavatses edaspidi korraldada ka „pakase võistlusi“, milledele ei tohi välja tulla enne kui külmaklaas näitab kümme pügalat alla nulli, kuid see on veel tuleviku asi...

Kevadel hakkab jällegi võistluste hooaeg ja mõnedki laskurid, astudes lamades laskudega rahvusvaheliste tippsaavutuste valda, oma püsti asendiga toovad oma üldtulemused tagasi maisesse ringi, sügavad kulkalt ja ohkavad omaette: „Ei meil ole kerge kellelgi!“ Jah, kerge ta ei ole. Kuid ja aastaid pingutavat tööd, ühe jalaga juba jõutud suurmeistrite kambri, aga teisega komistad ikkagi lävepakule. Ja see lävepakk, mis nii kõrge ja kurikaval, ongi — püsti asend.

Ei ole midagi teha. Kas raiuda lävepakk madalamaks või õppida kõrgemalt astuma? Ei ole see küll kerge kellelgi, aga teha tuleb — ja Eesti laskurid otsustasid sellega teha algust juba käesoleval talvel.

15. novembrist algavad ülemaalsed laskevõistlused ja kestavad tuleva aasta 15. aprillini. Selle aja jooksul on igal mehel võimalus lasta ja võistelda oma soovi kohaselt. Ja seda kogu aeg asendist, mis seni on olnud komistuskiviks.

Nimelt Laskurliidu juhatusel poolt on kuulutatud

välja väikekalibrilise püsti laskevõistlused märksõna all: „Ei meil ole kerge kellelgi“. Väikekalibrilise püsti omad seepärast, et neid võib sooritada siseradadel ja kinnistes ruumides, kuna järjekindlad välisvõistlused täiekalibrilistest püssidest meie talvistes oludes ei ole teostatavad.

Võistlustingimused on järgmised: 15 m kaugusest lastakse püsti käelt välja piiramatult arv kolmelasulisi seeriaid. Laskekaugus tuleb täpselt välja mõõta ja selle piirideks loetakse: märklaudade juures märklehe vertikaal-tasapinnast kuni jooneni, mis sellest tõmmatud 15 m eemal tulejoonel. Laskur peab asuma nii viisi viimase joone taga, et isegi märgipoolne jalanukk ei astuks joonele. (Tähendab, joon kogu oma laiuses loetakse laskedistantsi sisse.)

Lastakse kümneringilise märklaua pihta, mis perspektiivselt vähendatud rahvusvahelisest 300 m normaal märklauast ja tabamuste lugemise hõlbustamiseks on konstrueeritud „välispoolse“ lugemiseks. See tähendab, et tabamuse määravad kindlaks kuuli augu ja ringjoone välisservad. Kui kuuliaugu välisservi katkestab kaht ringvööd lahutavat ringjoont, loetakse tabatuks vähema silmaga ring. Märklaua mõõdud on: 10-silmalise ringi läbimõõt 10 mm, must sõõr — 35 mm, üldine läbimõõt — 55 mm ja ringide vahe 2,5 mm.

Iga märklehe pihta võib anda ainult ühe 3-lasulise seeria, kusjuures iga tabamust näidatakse eraldi ja tabamuse pärast näitamist kleebitakse otsekohe läbipaistva klepppaberiga.

Lastakse ainult püsti asendist, kusjuures püsti rihma kasutamine kandva käe toeks ja püsti õlga tõmbamiseks on keeldud.

õppused kindla kava järgi, mille tagatipuks — gaasikaitse-päevad Tartus.

Hästi kordaläinud gaasikaitse-päevade eest võlgneb kaitseliit tänu kaitsevägele ja tuletõrjele nii Tartus kui ka Tallinnas, Punasele Ristile, Tartu ülikoolile, nimekamatele seltskonnategelastele, kaitsevägele staabile ja teistele, kes kõik jõudumööda gaasipäevade läbiviimiseks kaasa aitasid.

Gaasikaitse-päevad koosnesid kahest suuremast alast: gaasinäitusest ja gaasidemonstratsioonist. Gaasinäitus võltas 24.—28. oktoobrini. Ehk küll alul kavatsus oli näitust ainult kolm päeva korraldada, oli aga rahva huvi ja tung näitusele nii suur, et teda tuli pikendada. Juba näitusele käijate arv, mis ligikaudu 7000 inimesele võrdub, räägib selget keelt sellest elavusest, millega gaasinäitust külastati. Näitusele olid kogutud peaaegu kõik gaasialasse puutuvad esemed, alates gaasitorbikuist ja lõpetades igasuguste gaasivarjendite mudelite, arstipaunade ja hapniku-aparaatidega. Peale mitme-

suguste gaasiartiklite oli välja pandud veel suurem hulk igasuguseid gaasiskeeme ja -tabeleid. Kogu näituse kestes anti selgitusi gaasinäituse külastajale asjatundjate poolt.

Gaasidemonstratsioon pühapäeval, 25 okt., kujunes Tartus suursündmuseks, mida iga päev näha ei saa. Tiirlesid linna kohal „vaenlase“ eskadrillid, kes „pomme“ pildusid. Täristasid kuulipildujad. Zeniitpatareid tulistasid „vaenlast“ kahuritest. Kuid „vaenlane“ viskas siiski maha gaasipomme ja kodanikud, kel gaasitorbikud puudusid, said „rängasti kannatada“. Hästi esines ka ajakohane tuletõrje, kelle meeskond — kõik gaasitorbikutega varustatud — oskusega oma ülesande täitis.

Tahaks loota, et gaasipäevad, mis surutud kujul selgitasid sõjagaasi ohtu ja võitlusvõimalusi selle vastu, leiaksid sooja poolehoidu kõigi nende juures, kellel kallis meie maa ja rahvas. Tahaks loota, et gaasikaitse-päevad oleksid üheks tõukejõuks, et kõik kodanikud jõudumööda hakkaksid tööle gaasikaitse alal.

L.

Võistlusrelvadena võib kasutada ükskõik missugust süsteemi äärtule-padruniga ja tinakuuliga laskvat 0,22 kaliibri püssi ja täiskaliibrilisi püsse, milledesse on pandud 0,22-kaliibrilised siserauad. Võib lasta harilikust „Gecost“ kui ka Soome erilisest võistluspüssist. Laske-distsants on nii väike, et erilised võistlusrelvad silma-nähtavaid paremusi ei anna. Kõikide relvade juures on keeldud optilised sihikud ja optiliste klaasidega varus-tatud dioptrid.

Laskemoonaks võib kasutada ükskõik missuguseid tinakuuliga äärtule padruneid, kas galvaniseeritud või mitte. Keeldud on ainult mantelkuulide kasutamine.

Mis puutub võistluste läbiviimisse, siis on võistle-jal sel alal suur vabadus. Ta võib välja lasta 3-lasu-lisi seeriaid nii palju kui tahab, kusjuures seeria välja-laskmise aeg on piiratu. Ainukeseks kitsenduseks on, et kord alatud seeria tuleb välja lasta tulejoonelt lahkumata. Ka katkestatud ja annuleeritud seeriad võetakse võistlusprotokollides arvesse, millised saade-takse ühes tõendavate märklehtedega liidu juhatasele otsekohe võistlus- või sellele järgneval päeval.

Võistlustest osavõtmisele pääsevad kõik kaitseliidu, kaitseväge, piirivalve ja politsei üksused ja jahiseltsid, kes on Eesti Laskurliidu liikmed. Kes soovib võistlu-sest osa võtta, lunastab võistluse korraldajalt liidu juhatase poolt nummerdatud ja pitseeritud märklehed hinnaga 35 senti 20 tükki. Need märklehed võib ta kas ühel või mitmel võistluspäeval ära lasta. Kõik lastud märklehed, tõestatud kohtunike poolt, saadetakse koos protokollidega liidu juhatasele, kes iga kuu võistluse tu-lemused teeb avalikuks ajakirjanduse ja oma hääle-kandja kaudu.

Paremuse väljaselgitamisel pärast 15. aprilli 1932. a. liidu juhatus võtab arvesse 20 silmade summalt parimat seeriat. Koha üle otsustab 20 parima seeria silmade kogusumma (maksimum 600 silma). Kui sil-made üldsummad mitmel laskuril on võrdsed, siis loe-takse paremaks see, kel on enam täisseeriaid (kolme-kümnelasulisi). Kui ka täisseeriade arv 20 esimese pa-rima seeria hulgas on võrdne, siis hinnatakse parimust ülalkirjeldatud viisil 20 järgneva parema seeria järele. Kui juhtub, et kahel või enamal laskuril on 5 gruppi 20-lasulisi seeriaid (paremuse järjekorras) silmade sum-malt ühesuurused, siis korraldatakse neile kevadel jä-relvõistlus suurekaliibrilisest püssist 300 m distantsil.

Iga müüdüd märklehelt arvatakse autasu-fondi üks sent. Kogutud summa jagatakse ära esimestele koh-tadele tuhnuile järgmiselt:

1. koht annab	16%	fondisummast
2. „ „	12%	„
3. „ „	10%	„

4. koht annab	9%	fondisummast
5. „ „	8%	„
6. „ „	7%	„
7. „ „	6%	„
8. „ „	5%	„
9. „ „	4%	„
10. „ „	3%	„
11.—15. „ „	2,5%	„
16.—20. „ „	1,5%	„

Nii siis, kui lastakse ära 100.000 märklehte, mis on täiesti tõenäoline ja võimalik, siis esimesele kohale tu-lijä saab 160 krooni (16.000 senti), teine 12.000 senti jne. On märklehtede läbikäik suurem, suurenevad vas-tavalt ka autasu summad. Võitjale, kes ei soovi saada rahalist autasu, muretsetakse vastavas väärtuses au-hindu väärt- või kunstiesemete näol.

Nii võivad need võistlused osutada päris kasulikeks püsivate võistlejate kaukale.

Seda mitte kergelt tööd võib teha nii sisemistes ruu-mides kui ka väljas, kui seda lubavad ilmastiku olud. Laskeradadena on soovitatavad köetud, tasase põrandaga ruumid. Laskekohtadeks võivad olla peale alatiste siseradade igasugused saalid, klassitoad, tehaste hooned ja muud suuremad ruumid. Neid ruume leidub üle riigi igal pool, nii et ruumide küsimus ei tohiks osavõtule olla takistuseks.

Kohapealseid võistlusi oma asukohas võivad kor-raldada kõik liidu liikmeiks olevad kohalikud ühingud või kaitseliidu üksused ja eriliste üleriiklike laskur-ühingute kohalikud osakonnad, kes peavad liidu juha-tusele sellest teatama hiljemalt üks nädal enne esimest võistluspäeva.

Võistlusi korraldav ühing määrab kindlaks ja an-nab avalikult teada vähemalt ühe kuu peale ette võistluskohad, päevad ja kellaajad. Kord väljakuulutatud ka-vades ei tohi pärast teha enam mingisuguseid muu-datusi.

Võistluskohad võib kohalik ühing korraldada kui palju ja kui sagedasti tahes. Peaasi on, et kõik soovi-jad saavad võistlustest täies ulatuses osa võtta.

Nii on üldjoontes asi, mis ei ole kerge kellelgi. Kerge ta ei ole, kuid kasu on temast suur ja see on jäl-legi üks sammuke rühkimist edasi laskeosavuse arenda-mise teel.

Iga kaitseliitlane, kes tahab saada kindlaks kolme asendi laskuriks, peab selle ülihuvitava, kuid raske rän-naku kaasa tegema...

Ei meil ole kerge kellelgi!..

R. L.

1.

Vaenlane põgenes kaugele üle põldude.

Veel tärisid mõned kuulipildujad ja kõlasid üksikud püssipaugud, siis oli lõpnud kogu lahing. Säärina mõis oli vallutatud.

Oli juba sügisene keskpäev. Mõisa suures pargis värisesid koltunud puulehed, kuna suure linataolise tiigi pinnal värises vihm. Lai pargitee, mis sirgus otse lossi ette, oli piiratud tihedate paplite, kastanite ja kuuskedega. See moodustas otsekui võlvialuse, veidi kollendava ja sügisest kireva, kuid sealt ei tunginud siiski läbi rabisev vihm. Ainult puuksad kahisesid veidi ülal otsekui litsudes endid koomale pargitee kohale.

Jõuk sõdureid sammus mööda seda teed lossi poole. Sammud rabisesid liivateel ja saapad keerutasid üles tolmu. Kuid nad astusid rühjates, sest nüüd oli loota mõnepäevast puhkust. Punased olid löödud laiali, vallutatud Säärina mõis ja nüüd oli otsekui tarvis väikest hingetõmbust pärast neid suuri lahinguid. See teadmine otsekui rahustas mehi. Juba kaks nädalat kestsid ühtejärke lahingud, rünnakud ja luurkäigud. Nüüd vallutati viimaks see tähtis positsioon, mille ümber keerles kogu see võitlus.

Jõuk pöördus puiesteelt välja ja sammus mööda pöösastega kaetud terrassi. Vihm oli lakanud, ainult mõned piisad löid veel all tiigil mulle. Siis peatas kapten sõdurid ning küsis:

— Kes on pärit Säärinast?

Rühmast astus välja ainult üks mees. Ta oli lüheldane, laia rinna ja päikesest pruuniks põlenud näoga.

— Ah sina, Kivir, lausus kapten nagu mõteldes.
— Kolm päeva puhkust.

Ta mõtles, see polnud Kivirile palju. Ta oli tubli sõdur, vabatahtlik, kes tuli salaja punaste seljatagant läbi rinde ja astus vabatahtlikuna sõjaliinile. Kord oli kapten talle juba pakkunud vahvuse eest puhkust, kuid Kivir raputas tookord pead.

— Mul pole kuhugi minna. Kodukoht on vaenlase käes ja miks longin asjatult võõras linnas?

See tuli nüüd kaptenile meele.

— Kas oled abielus? küsis ta.

— Jah, mul on kaks väikest poisijõmpsi.

Kiviri silmadesse lõi seda üteldes õnnelik helk. Kaptenile ei jäänud see väike säde tähele panemata ja ta patsutas sõduri õlga.

— Noojah, kolm päeva on küll väga lühike aeg, kuid... ta katkestas lause ja vaatas üle põldude metsa poole, kuhu nüüdsama olid punased pagenud uueks koon-dumiseks, — ...iga silmapilk võib oodata jälle uusi pealetunge ja siis on kallis iga mehe abi.

Kivir mõistis seda.

— Täna, härra kapten, lausus ta ja võttis püssi seljast, — mulle jätkub sellestki. Aga kord tahan ometi ise peremees ja vaba olla.

Nad vaatasid teineteisele silma ja naeratasid.

Mehed valgusid mööda mõisat laiali. Juba enne neid oli võtnud üks rühm mõisahooned enese alla. Mõningaisse ruumesse oli laotatud õlgi ja mehed puhkasid lahinguväsimust.

Kivir pani püssi nurka ja raputas seljast pauna maha. Ta nõõris selle lahti ja hakkas tuhnima nende asjakeste seas, mida oli nõnda hädasti tarvis lahingus. Seal oli sidemerulle, joodipudel, kannikas leiba, suitse, pesu ja mingi valgesse paberisse mähitud pakk. Ettevaatlikult harutas Kivir nõõri valla ja päästis ümbert valge paberi. Seal oli raamatuid ja väike sametist pruun mängukaru. Kivir oli need juba ammu ostnud linnast ja tihti mõtles ta silmapilgule, mil annab kingitused poisiklunnidele. Raamatud Endelile ja mängukaru Arville. Nüüd oli lähedal see silmapilk.

Ta mähkis paberi uuesti asjadele ümber ja võttis paki kaenla alla. Lahingukaaslased seisid ta ümber ja igaüks andis head nõu. Mõned pilkasid ja nõõkasid, teised rääkisid tõsiselt.

— Kauge su kodu on? küsis keegi.

— Kolm kilomeetrit.

— Uus-Säärinas?

— Jah.

Mees mõtiskeli hetke. Siis ütles ta nagu ettevalmistavalt:

— Läänud nädalal olid seal suured võitlused. Meie mehed juba tungisid külasse, kuid siis hakkas punaste patarei pommitama. Võib olla...

Aga ta ei lõpetanud, sest nägi Kiviri paranikistud silmi, mis otsekui lõkendasid hirmus.

— Aga noh, varsti vallutati patarei ja punased pekseti minema. Mis seal ikka võis juhtuda? Löödigi sul saunal lagi sisse, ehitad uue ja parema. Otse veevärgiga nagu linnas.

Rääkija püüdis naljatada, sest ta nägi Kivirit tõsinemas.

See kõik sundis teda askeldama kiiremale minekule. Ta ei suutnud oodatagi enam söögijagamist, vaid väljus mõisast. Kitsas tee viis põllurinnakuid mööda alla maanteele. Seal algas Säärina mets. Kivir sammus mööda pehmet jalgrada ja mõtiskeli enese-ette.

Juba talvel oli ta lahkunud kodunt. Keegi ei teadnudki, kuhu ta läks. Vast nüüd näevad koduküla inimesed teda ja imestuvad. Talu jäi juhtima naisevend Kaalu, lonkur ja joodik, kes oskas kõigiga rahulikult ja libedasti läbi saada. Muidu elas ta Kiviri väikeses popsikohas, parandas külainimestele saapaid, jõi ja kakles naisega.

Võib-olla polnud Kaalu kohane inimene talu juhtima. Kuid ta oli naisevend, Liisi lihane veli, oma inimene, keda võis usaldada. Ja punastega oskas ta mehkeldada. Võib-olla oligi ise punane, kandis südames seda proletariaadi verd, mille oli kaasa toonud Peterburgi tehaseist ja maailmasõja jooksukraavidest. Seal tabaski teda sakslaste kuul ja lõi lonkama.

Mõtted haarasid Kiviri.

Ta sammus ruttu, peaaegu lõõtsutades. Siis jõudis metsast välja. Seal lähedal oli talu ja hetkeks peatus Kivir. Kas minna küsima koduste saatusest? Kuid ta süda otsekui keelis seda. Võib olla... Aga ta lämmatas selle mõtte. Ruttu ta sammus jälle edasi. Ruunamäelt ta näeb juba kogu koduküla ja talu. Sealt mõned käänakud põldude alla ja ta ongi kodus.

Maantee tõusis libamisi märke.

Siis seisis Kivir kõrgendikul ja vaatas enese ette alla. Kogu küla lamas veidi eemal, kuna ümberringi laius ääretu põllumaa, nurmeseljäandikud, aasad ja mõned harvad metsatukad. Ja seal eemal teistest, piiratud noore kasesaluga, oli tema talu. Sindlikatus läikles päikese paistel. Nagu kergendustunne hoovas Kiviri rinda.

Ta peaaegu jooksis mööda mäerinnakut alla ja hakkas kiirustuma kodu poole.

2.

Kivir ei läinudki külast läbi.

Ta pöördus enne väikesele põlluradade vahel looklevale jalgrajale ja sammus nüüd nurmevahesid mööda. Kõikjal oli juba vilid koristatud; suured põllulahmakad lamasid otsekui alasti. Nurmedelt olid rõngudki kadunud, ainult siin-seal tolendas veel mõni kaerakärbis või odrarõuk.

Minnes läbi põldude ta nägi mitmel pool hiljutise lahingu jälgi. Siin kuskil kivivare juures oli olnud kuulipilduja pesa ja veel praegu vedeles tühje kesti ja padruneid hunnikus. Ja samasse lähedusse olid kahurimürsud kaevanud trehtreid, milledesse oli nüüd nõrgunud vett. Mitmed puud seisid lõhutud okstega. Külal mustasid mõningad ahervared. Seal olid olnud tulekahjud.

Nõnda jõudis Kivir üle nurmede ja seisatus pikliku põllukiilu ees. See oli tema põld. Ta kummardus, võttis pihuga maast mulda ja silitas seda pihus. Süda otsekui värises.

— Rukkioras, lausus ta endamisi, — ilus oras, sellest saab hea rukis.

Ta mõtles heameelega Kaalule, kes isegi raskel sõjaajal oli pidanud ta talu niisuguses korras. Peaaegu kõikjal oli jäänud rukis külvamata, sest punased rekvi-reerisid viimased seemnevad. Kuid Kaalu oli osanud siiski juhtida seda teisiti. See oli ainuke orasepõld, mis puutus talle Säärina maadel silma. Mujal kõikjal olid jäänud põllud kündmatagi.

Nõnda mõeldes jõudis Kivir õunaiaia taha ja pugest sealt läbi. Koerad jooksid haukudes vastu. Kuid juba poolel teel tundsid nad peremehe, hakkasid karglema ja niutsuma, litsusid endid tema vastu ja nuusutasid sõdurirõivaid.

Õuel ei liikunud ainustki inimest. See vaikus otsekui pani värisema Kiviri südame. Ruttu ta astus ümber majanurga ja tõmbas lahti köögiukse. Köök oli tühi. Kustki lõi vastu kuuseokste lõhna. See otsekui heidutas Kivirit. Ta avas ka toaukse ja seisis lävel vastamisi Liisiga.

— Jaan! karjatas naine.

Mees võttis ta ümbert kinni, hoidis pihus ta kätt ja ootas, et naine hakkaks kõnelema. Kuid järsku puhkes see nutma.

— Liis!... mis on, Liis?

Kuid naine nuuksus, toetades pea ta õlale.

— Räägi... ütle, Liis... kus on Arvi ja Endel?

Tagatoast tuli väike poiss ja hüüatas:

— Isa!

Ta jooksis isa juure ja võttis ta ümbert kinni, kuid küündus kaisutama ainult sääri. Ta oli väike poiss, seitsmeaastane.

— Kus on Endel? küsis Kivir.

— Seal.

Poiss näitas sõrmega tahatuppa. Ruttu astus Kivir sinna. Ta süda lõi värisema, põlvedest kadus jõud, järsku nõõris kurku mingi valus lukse. Ainustki oiet ega sõna ei libisenud üle ta huulte. Ettevaatlikult ta astus lähemale puusärgile, mis oli pandud toolidele ja kaetud valge linaga. Seal lamas Endel.

Kivir tõstis lina veidi üles ja nägi surnu kahvatut ja veidi koltunud nägu. Kuid need olid ikka need armsad näojooned, mis püsisid isa mälestuses. Sama nina... sama suu... samad valkjad juuksed; ainult silmad olid suletud ja kogu nägu jumestas kooljaline kangustus. Kivir kattis surnu uuesti linaga ja luges palve.

Ta ei suutnud kogu aeg midagi öelda. Jõud otsekui oli kadunud ta liikmeist. Pea keerles, jalad tundusid tuimadena, silmad kipitasid. Ja käes veeretas ta endist pakikest, milles olid kingitused lastele. Siis kuulis enda lähedal nuuksumist. Ka Liis oli märkamatu tulnud tagatuppa ja seisis nüüd mehe kõrval. Kivir võttis ta ümbert kinni ja viis ta tagasi eesruumi.

— Ära nuta, suutis ta vaevu ütelda, kuid samas tundis, kuidas veeres sõmeraid pisaraid üle põsekühmude.

Ta pühkis need kareda käeseljaga, kuid uusi voolas jälle asemele. Tal hakkas otsekui kitsas. Oleks tahtnud nutta, kuid Liis seisis ta lähedal ja ta ei taht-

nud näidata naisele oma pisaraid. Seepärast ta väljus ja istus trepile.

— Mu jumal! oigas ta. — Endel!

Ta surus pihupesad vastu nägu ja õlad värisesid. Siis kiskus enda lahti ja ruttas üle õue. Tuul puhus otse näkku, jahutas ja karastas. Ta tuli tagasi, istus trepiotsale ja mõtiskeli. Nüüd nagu oleks valu veidi taandunud, veidi pugenud südameurgudesse peitu. Ta suutis jälle mõelda.

Kümneid mälestusi tõusis meele. Nagu veel praegu nägi ta last elusana enda ees lehvivate valkjate juuste, siniste lapsesilmade ja uuriva vaatega. Ta oli olnud nõnda tark ja arusaaja. Juba viieaastaselt oskas lugeda ja kirjutada. Nüüd käis juba teist aastat koolis, õhinaga luges ta igasuguseid raamatuid, õppis ja tuhnis neid. Ta käedki olid valged, pehmed ja peenikesed otsekui polekski olnud talupoja laps. Advokaadiks mõtles teda Kivir koolitada, aga nüüd... Kivirit haaras jälle kahjatsus ja meeleheide. Ta surus uuesti näo pihupesade vahele ja hingas raskesti.

Siis kuulis ta lähenevaid samme.

Tulija oli Kaalu. Ta lööpas läbi aia, vedades veidi järel vigast jalga. Nähes sõdurit ukselehel istumas ta seisatus otsekui kokkudes. Midagi hirmutaolist peegeldus ta näos. Aga siis ta tundis Kiviri.

— Ah sina, lausus ta aeglaselt, — said ka ometi matustele tulla. Pidingi täna minema Säärinasse sulle sellest teatama.

Ta vaikis veidike ja istus Kiviri kõrvale trepile. Nähes selle kinnist ja valulist ilmet, lausus nagu lohutuseks:

— Jah, näe, tapsid vaesekeese, süütu lapse.

Kivir jahmatas.

— Tapsid? Kes? Punased?

Nüüd tuli Kivirile meele, et ta ei teadnudki, kuidas suri Endel.

— Ei, raputas Kaalu pead, — valged lasksid...

Kivir vaatas teravalt naisevennale silmi, kuuldes teda ütlevat „valged“.

— Meie mehed? küsis.

— Jah.

Nagu midagi torgati Kiviri südamesse. Ta tõusis trepilt üles ja astus tagasi tuppa. Liis nuuksus süngis. Ta silmad olid pondunud ja punased, huuled surutud virilalt kokku. Temas mässas ema valu ja kahjatsus. Kivir pani käe ümber naise piha ja küsis:

— Kuidas see oli? Jutusta.

Naine nuuksus. Jälle uuesti purskus ta silmist pisaraid ja õlad värisesid nagu palavikus. Suure vaevaga ta suutis öelda:

— Ta läks välja õue ja üks kuul tabas.

— Kes lasksid?

— Alt külast. Siin olid punased. Mitu päeva kestis lahing. Suurtükkidega lasti ja kuulipildujad undasid. Siis oli päris vaikne. Külast olid juba punased löödud välja ja nad pugesisid siia mäerinnakule, metsa ja hoonete varju. Alt külast lasti. Näe, aknadki on purus. Olime peidus köögis pliidi varjus. Siis läks Endel välja. Ma keelsin, aga ta tahtis minna vaatama, kas punased on juba taganenud küüni juurest. Laksatas pauk ja Endel karjatas.

Liis hakkas jälle nuuksuma. Talle tuli meele, kuidas poiss kaks päeva oli kannatanud suurte valude käes. Siis suikus hetkeks otsekui magama ja surigi nõnda.

— Võib-olla lasksid punased? küsis Kivir.

— Võib olla...

Kuid ometi jäi midagi kipitama Kiviri südamele. Kuul oli lastud siiski eespoolt just siis, kui Endel vaatas alla küla poole.

3.

Hommikul vara läksid mehed kaevama hauda.

See sai kuus jalga pikk, mustav koobas, mille põhja valgus sogast savivett. Kivir seisis avatud hauakurgu ees ja vahtis sinna. Siis pöördus ta minema, sammus sõnagi lausumata Kaalule, kes vigase jalaga lööpas ta kannul nagu vari. Korra tõstis ta käe üles otsekui ähvardades ja ütles:

— Mille eest sa võitled? Näe, tapsid sul lapse ja kas on see tasuks, et astusid vabatahtlikuna nende poole sõdima?

Ta levitas otsekui mürki Kiviri verre.

— Sa oled punane, lausus Kivir.

Ta haaras naisevenna käest kinni. Peaaegu oli ta valmis teda siinsamas lööma.

— Löö mind, kui tahad, lausus Kaalu, — löö! Mina räägin õigust. Mispärast tapsid nad lapse?

— Kogemata, ütles jälle Kivir.

— See ei ole vastus, see ei põhjenda midagi.

Kogu õõ vintskles Kivir asemel ja otsis vastust oma küsimustele. Aga ikka kerkis silmade ette Kaalu lõust, irvitavate hammaste ja hõõguvate silmadega. Ta seisis nagu Kiviri süngipäitsi juures ja sosistas:

— Viska püss nurka ja ära mine enam tagasi. Nad tapavad ka sinu, Arvi ja Liisi. Viska püss!

Kivir vähkres asemel, aga naisevenna nägu seisis tal ikkagi silmade ees. Ta utsitas, sosistas, käskis joosta paku. Kivir inis läbi une, siis ärkas ja tundis kergendust. Ta tõusis asemelt ja jäi köögis külma vett. See otsekui rahustas ta üleskrüvitud närve ja ta võis rahulikult heita tagasi süngi.

Hommikul, kui ta nägi Kaalut, tuli kogu öine unenägu jälle meele. Ta ei lausunud talle ainustki sõna, vaid läks talli hobust rakendama. Täna oli matusepäev. Juba tulid mõned lähemad sugulased ja puusärk tõsteti vankrile. See oli väike matuserong, mis läks talust välja surnuaia poole. Kuski kaugemal võrisesid kuulipildujad ja kõmas kahuripauke.

Kaalu jäi koju.

Kui pärastlõunal matuselised naasid, läks neile Kaalu vastu ja ulatas Kivirile ühe paberilehe.

— Mis see on? küsis Kivir.

Valmistaja: A.-S. Sidol-Company, Tallinn.

— Rekvireerimiskäsk. Tahetakse vilja, hobuseid, sooje riideid.

Ta sõnades kõlas otsekui ässitus.

Kivir nõrtsutas paberi kokku ega lausunud sõnagi. Kuid ta nägi jälle Kaalu kõõluvat pilku, mis tungis südamesse. See ässitas ja ärritas teda.

— Meil enestelgi on vilja vähe... ei jatku kevadel seemnekski, ja nüüd tahavad võtta sellegi, ütles jälle Kaalu.

Kivir ei vastanud.

Kas minna veel tagasi?

See küsimus kerkis järsku nõnda, et Kivir isegi ehmus. Ta ei tahtnud sellele enam mõelda ja läks tupp. Väike Arvi mängis karuga, mille isa oli toonud kingituseks. Raamatud aga lebasid laual; keegi ei sorinud ega lugenud neid.

— Endel... sosistas Kivir ja jälle tulid pisarad silmi.

Juba saabus õhtu.

Kivir polnud ikka veel otsustanud. Kas läheb või ei lähe? Sada korda küsiteli ta eneselt seda ja sada korda jäi vastus võlgu. Kui ta mõtles Kaalu sõnadele, siis turgatus nagu viha. Ja nüüd rekvireeritakse veel seemneviligi. Kuidas suudab elada pere kevadeni? Mis kasu on sellest, kui tema võitleb ja pere nälgeb kodus?

Kaalu otsekui märkas õemehe kahtlusi.

Ta ei lausunud enam sõnagi, kuid nagu hiilgas rõõmust. Ta nägi, kuidas Kivir kõssitas tagatoas laua juures ning võitles endaga.

Väljas oli juba videvik. Kogu õu mattus hämarusse; hooned muutusid ähmasteks ja udusteks. Liis tuli väljast ja nägi meest kõssitamas laua juures. Ta ütles:

— Säärinas on vist jälle lahing.

— Säärinas?

Kivir tõusis üles. Korraga oli talle kõik selge. Seal võitlesid ta lahinguvennad võib-olla kümme korda suurema ülevõimuga. Iga abi oli kallis. Talle meelestusid kapteni sõnad.

Ruttu tõmbas Kivir sineli selga ja pani mütsi pähe.

— Ma lähen, ütles.

Liis seisis ta ees ja purskus nutma.

— Mine, ütles ta, — meil on veel Arvi ja oma maa. Nende eest peab võitlema. Endel... see oli õnnetus... külas räägiti sellest. See oli juhuslikult eksinud kuul, mis tõi talle surma.

Liis kallistas meest ja saatis teda kuni köögiukseni.

Seal seisis Kaalu suure veetoobri ees ja pesi end. Järsku lõi Kiviri silmis leekima tuli.

— Ässitaja! ütles ta ja käsi tõmbus rusikasse.

Aga siis meelestus, kuidas Kaalu oli hoidnud korras kogu talu, külvanud rukki, mida teised keegi ei malanud teha. Ta astus naisevenna juure ja ütles:

— Rekvireerimiskäsk tuleb täita. Nüüd on kallis iga abi. Keegi ei tohi minutikski kahelda, sest see võib viia meilt võidu.

Sõduri sõrmed lõtysid rusikaist. Aga nagu kahju oli lahkuda karistamata ässitajat. Ja Kivir tõukas Kaalu veetoobrisse, kuhu too jäi siplema ja rabelema, üleni märg nagu uppaja.

Ja siis väljus ta uksest, heitmata tagasi ainustki pilku.

Säärinas tärisesid kuulipildujad.

Ruttu hakkas Kivir sammuma mööda põlluvaheid mõisa poole.

Eesti maastik.

Tähelepanuks perenaistele!

Müüb 75% oma saadustest välismaale.

Narva Linaketramise Manufaktuur.

Kontor: S. Brookusmägi 10, tel. 442-33 ja 442-34.

Valmistab: pleegitud ja pleekimata käterätikuriiet, voodilina-riiet, tolmurätikuid, kirjusid pörand- ja voodiesiseid vaipu, moodsamais mustreis. Saada kõigis suuremais manufak-tuurkauplustes. Ligemal ajal tulevad müügile puhlinased laud-linad, pleegitud ja kirjud. — Kui ostate kodumaa linakaupu, saavad talumees ja tööline raha ja kindlustate teenistuse oma mehele.

Kaubanduse Aktsia-Selts

Hüppler & Ko.

Tallinn, S. Tartu m. 45. Tel. 305-01.

Soovitame laost:

rauda, plekki terast,
ehitusmaterjaali, käsi-
töö-riistu, maalri- ja
jahitarbeid.

Ostame:

vana rauda, malmi ja igasugu metalle.

A. Apanovsky

Kullasepp

Kellad

Kristall

Narva, Hermani t. 11

Kõige täielikum ja odavam ostukoht on

M. SALM'i & J. HORM'i TSEMENT- JA SAVITEOSTE TÖÖSTUS

Tallinnas, Roopa t. 23, tel. 454-37, ja Paldiski 6, tel. 448-85.

Ehitusmetritele, ettevõtjatele, majaanikele, talupi-dafatele ja omavalitsustele: ahjupottid, telliskivid ja ahjusavi. Tsemendist kaevu-, kanali-, silla- ja kraavitorud, tsemendihituse õõneskivid, korstna-kivid, katusekivid, pörandplated, hauakastid mitmes suuruses j. n. e.

MILLEST RÄÄGITAKSE? SCHAUB'ist!

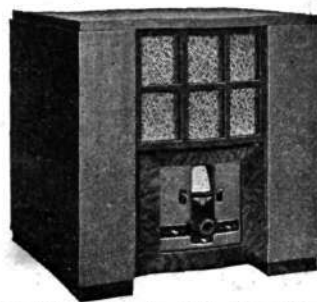
Enne radioaparaadi ostmist võrrelge teda
Schaubi'ga. Kui ta siiski on parem,
siis ostke ta rahulikult

5-lambiline võrkvastuvõtja
ALPHA ja **BETA**
Kr. 250.—

NÕUDKE

DEMONSTREERIMIST!

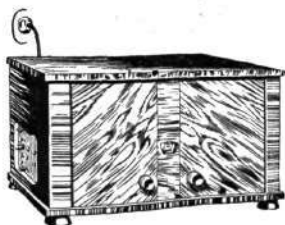

5-lambil, võrkvastuvõtja ühes düna-
milise valjulhääldajaaga **YORK**
Kr. 360.—

A=S. TORMOLEN & Ko.

TALLINN, HARJU 37, TEL. 444-51, NARVA, JOALA 18.

LOEVE kolmeastmeline võrkvastuvõtja —
hind ainult Kr. 135.—

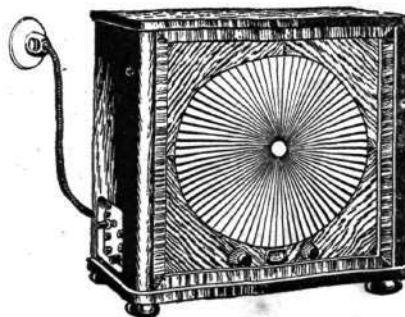

645 W

Selektiivne,
lihtne käsitada,
puhas häääl.

LOEVE kolmeastmeline võrkvastuvõtja
ühes valjulhääldajaaga — hind ainult

Kr. 155.—.

100 E W

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisuse trükkikoda, Pikk tän. 2. 1931.

EESTI
RAHVUSRAAMATUKOGU
AR